

Mindaugas Sereičikas

Lietuvių šv. Kazimiero draugijos jaunimui auklėti ir globoti veikla Vilniaus krašte (1925–1936 m.)

IVADAS

1920 m. spalio 8 d. gen. Lucjano Želigowskio vadovaujama lenkų karių grupė, oficialiai tapusi maištininkais, surengė antilietuvišką sukilimą ir peržengę Suvalkų paliaubų sutartyje numatytą demarkacijos liniją spalio 9 d. užėmė Vilniaus miestą ir jo apylinkes¹. Gen. L. Želigowskis paskelbė įkūręs naują valstybę – Vidurio Lietuvą (lenk. *Litwa Środkowa*), su sostine Vilniumi, o jos vadovo pareigas einęs pats². Po L. Želigowskio įvykdytos karinės ofenzyvos, prasidėjusios okupacijos metu, Vilnius ir Vilniaus kraštas buvo izoliuotas nuo Lietuvos fiziškai ir kultūriškai. Atskirti nuo Didžiosios Lietuvos Vilniaus lietuviai jungėsi į įvairias organizacijas ir draugijas, siekdami tautinių, kultūrinių ir politinių tikslų. Viena masiškiausių okupacijos metais Vilniuje ir Vilniaus krašte veikusių organizacijų buvo Lietuvių šv. Kazimiero draugija jaunimui auklėti ir globoti (lenk. *Litewskie Towarzystwo Świętego Kazimierza Wychowania Młodzieży i Opieki nad nią*).

Istoriografijoje Vilniaus krašto lietuvių organizacijų veikla 1920–1938 m. nėra nauja tema, tačiau Lietuvių šv. Kazimiero draugijos jaunimui auklėti ir globoti (toliau – Šv. Kazimiero d-ja arba draugija) veikla iki šiol

didesnio istorikų dėmesio nebuvo sulaukusi. Viename pirmųjų tyrimų, skirtų Vilniaus krašto lietuviams, Danielius Alseika pateikė Šv. Kazimiero d-jos veiklos fragmentus, susijusius su religija ir Vilniaus dvasininkijos luomu³. Algimantas Liekis, tyrinėdamas prieš Vilniaus krašto lietuvius nukreiptas represijas, pateikė bazinę informaciją apie Šv. Kazimiero d-ją, bet nuosekliai draugijos veiklos netyrė⁴. Temos tyrimui svarbi Broniaus Makauskio 1991 m. išleista monografija „Vilnijos lietuviai 1920–1939“. Joje autorius greta kitų Vilniaus krašto draugijų aprašė Šv. Kazimiero d-jos istoriją ir pateikė svarbiausius faktus, tačiau detaliam netyrinėjo draugijos veiklos ir jos masto⁵. Pažymėtina, kad šioje monografijoje paskelbti ir su Šv. Kazimiero d-ja susijusių Vinco Martinkėno atliktų tyrimų rezultatai, kurių rankraščiai saugomi Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – LMA VB RS)⁶. Naujausiame, 2016 m. paskelbtame Gintauto Eremino tyrime koncentruojamasi į faktologinius duomenis, susijusius su draugijos skyrių steigimu, o draugijos veikla fragmentiškai apžvelgiama analizuojant du draugijos skyrius⁷.

Atsižvelgiant į apžvelgtą istoriografinę spragą galima suformuluoti straipsnio tikslą

ir uždavinius. Taigi straipsnio tikslas – nustatyti Šv. Kazimiero d-jos veiklos Vilniuje ir Vilniaus krašte tikslus, jos įvairiapusiškumą ir mastą. Siekiant straipsnio tikslo išskiriami trys uždaviniai: 1) išanalizuoti Šv. Kazimiero d-jos steigimo aplinkybes ir svarbiausias priežastis, suformavusias draugijos tikslą; 2) nustatyti draugijos tikslui pasiekti pasirinktą veiklos modelį, priemones ir jų įgyvendinimo mastą Vilniuje ir Vilniaus krašte 1925–1936 m.; 3) išanalizuoti Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos instruktorių funkcijas ir jų vietą draugijos veikloje.

Straipsnio objektas – Šv. Kazimiero d-jos tikslams įgyvendinti skirtos priemonės ir jų mastas aktyviau draugijos veiklos laikotarpiu (1926–1938 m.). Tyrimo chronologinės ribos – 1925–1936 m., t. y. nuo draugijos įsteigimo iki Lenkijos pradėto plataus draugijos veiklos ribojimo (masinio draugijos skyrių uždarymo)⁸.

Aktuales informacijos šaltinius galima suskirstyti į dvi grupes; iš jų pirmąją sudaro publikuoti šaltiniai. Šiai grupei priskirtini jau anksčiau aptarti tyrimai, kuriuose pateikiami su straipsnio objektu susiję duomenys. Taip pat šiai grupei priskirta visa memuaristika. Fragmentinės informacijos apie Šv. Kazimiero d-ją galima rasti Izidoriaus Šimelionio⁹, Rapolo Mackonio¹⁰, Jaronimo Cicėno¹¹, Mykolo Biržiškos¹², Viktoro Biržiškos¹³ ir J. Karoso prisiminimuose¹⁴. Vis dėlto su retomis išimtimis visuose prisiminimuose Šv. Kazimiero d-jos veikla aprašoma fragmentiškai, daugiausia dėmesio skiriama bendrai lietuvių būklei ir jų persekiojimui. Vertingos informacijos suteikia periodinė spauda¹⁵. Kadangi Vilniuje ir Vilniaus krašte dėl lietuviškos spaudos persekiojimo laikraščių leidyba dažnai nutrūkdavo, tęstinio, visą laiką leisto laikraščio nebuvo. Išskirti galima katalikišką žurnalą „Jaunimo draugas“, kuris aktyviausiai bendradarbiavo su Šv. Kazimiero d-ja. Be to, Kaune Vilniui vaduoti

sąjunga leido žurnalą „Mūsų Vilnius“, kurio pagrindinės temos buvo Vilnijos krašto lietuvių padėtis. Šiai informacijos grupei taip pat galima priskirti M. Biržiškos remiantis spaudos pranešimais parengtą knygą „Vilniaus Golgota“, kurioje surinkta reporterinė informacija apie lietuvių patirtas represijas Vilniuje ir Vilniaus krašte¹⁶.

Tyrimui svarbesnė antroji šaltinių grupė, kurią sudaro nepublikuoti dokumentai, saugomi LMA VB RS bei Lietuvos centriniame valstybės archyve (toliau – LCVA). LMA VB RS ir LCVA saugomi Šv. Kazimiero d-jos įstatai, skyrių registracijos knygos, susirašinėjimai su Lenkijos administracinės valdžios įstaigomis ir kitomis lietuviškomis organizacijomis bei draugijos skyriais, taip pat finansiniai dokumentai, susirinkimų protokolai, moterų skyriaus ir atskirų skyrių veiklos dokumentai. Vis dėlto išlikę ne visi dokumentai, ypač trūksta Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos veiklos dokumentų – posėdžių protokolų, veiklos ataskaitų, visuotinių susirinkimų dokumentų. Statistiniai draugijos veiklos duomenys yra fragmentiški, išskaidyti, taip pat dažnai nepalyginami ir vieni kitiems prieštaraujantys. Atsižvelgiant į šaltinių bazės apribojimus, pasirinkta kokybinio tyrimo strategija, besiremianti *prisisotinimo* principu. Ši strategija sudaro galimybę tiriant atskirų draugijos skyrių veiklą sukaupti pakankamai empirinių duomenų, leidžiančių išskirti bendras visos draugijos veiklos tendencijas, kryptis ir mastą. Kiekybiniai (statistiniai) duomenys pasitelkti papildant kokybinius duomenis.

ŠV. KAZIMIERO DRAUGIJOS ĮSTEIGIMAS IR JOS TIKSLAI

Po 1920 m. rudenį Lenkijos įvykdytos ofensyvios okupuotame Vilniuje ir Vilniaus krašte Lenkija intensyviai pradėjo įgyvendinti anti-

lietuvišką politiką. Šia politika buvo siekiama nuslopinti lietuvių tautines aspiracijas ir užtikrinti Vilniaus ir Vilniaus krašto gyven-tojų lojalumą Lenkijai. Pirmasis agresyvos Lenkijos vykdomos antilietuviškos politikos taikynys buvo lietuvių inteligentai ir lietuvių kalba leidžiama spauda. Per pirmuosius penkerius okupacijos metus iš Vilniaus krašto priverstinai pasitraukė didelė lietuvių inteligentų dalis, buvo uždrausti ne mažiau kaip penki lietuvių leisti laikraščiai. Vykstant šiems procesams buvo svarbu surasti veiksmingas priemones, galinčias sumažinti antilietuviškos politikos poveikį. Viena iš galinčių pagelbėti priemonių buvo jungimasis į organizacijas ir organizuotas veikimas, ne tik leidžiantis siekti geresnių gyvenimo sąlygų, bet ir padedantis stiprinti tautinę savivoką.

Vilniuje ir Vilniaus krašte likę lietuvių inteligentai pradėjo steigti tautiniu pagrindu vienijančias organizacijas, kuriomis buvo siekiama apsaugoti ir stiprinti tautinį identitetą bei atstovauti pilietinėms ir politinėms teisėms. Buvo manoma, kad su organizacijų pagalba vykdomas švietimas lietuvių kalba, lietuvių kultūros propagavimas bei aktuali įvairiapusė socialinė apsauga padės sustabdyti Lenkijos skatinamą lietuvių tautinės savimonės nykimą.

Dėl priverstinio inteligentų pasitraukimo didžioji dalis XX a. trečiojo dešimtmečio pirmojoje pusėje Vilniuje ir Vilniaus krašte likusių inteligentų buvo Romos katalikų konfesijos kunigai. Apie 1922 m. jie pradėjo plėtoti idėją įsteigti lietuvių Romos katalikų draugiją, kuri rūpintųsi okupuotoje teritorijoje gyvenančiais lietuviais. Kun. Nikodemus Raštutis parengė planuojamos steigti draugijos statutą ir jo iniciatyva draugija įgijo katalikišką tautinį pobūdį. Ypač tiksliai šiuos du dėmenis sujungė draugijos globėju pasirinktas šv. Kazimieras, kuris turėjo veikti kaip katalikybę ir lietuvybę vienijantis simbolis¹⁷.

Lenkijos valdžia administracinėmis biurokratinėmis priemonėmis šv. Kazimiero d-jos steigimą stabdė, todėl procesas už-truko nuo 1922 m. kovo iki 1925 m. spalio mėn. 1922 m. kovo mėn. kun. N. Raštučio, kun. prof. Petro Kraujalio, kun. prof. Jono Skruodžio, kun. prof. Vincento Taškūno ir kun. dr. Vincento Zajenčausko suredaguoti ir pasirašyti šv. Kazimiero d-jos įstatatai buvo pateikti įregistravimui¹⁸. Nėra išlikusių duomenų, pagrindžiančių Lenkijos valdžios atsisakymą registruoti šv. Kazimiero d-ją, tačiau tolesni steigėjų veiksmai rodo, kad atsisakymas steigti draugiją tikriausiai buvo motyvuojamas įstatų nesuderinamumu su galiojančiais teisės aktais ir/arba siejant tai su steigimu besirūpinančiais asmenimis.

Draugijos steigimo procesui užtrukus, iš steigėjų pasitraukė kun. prof. P. Kraujalis, kun. prof. J. Skruodis ir kun. dr. V. Zajenčauskas, kurie savo veiklą sukcentravo į tuo pat metu steigiamą lietuvių švietimo draugiją „Rytas“. Į steigėjų grupę įsitraukus naujiems nariams, kurių dauguma buvo pasauliečiai, parengtas ir 1922 m. pabaigoje įregistravimui pateiktas antrasis įstatų variantas. Antruoju bandymu šv. Kazimiero d-jos steigėjai buvo Konstantinas Aleksa, kun. Juozas Vaičiūnas, Emilija Stragaitė, gydytojos Julija Biliūnienė ir Veronika Alseikienė. Vis dėlto tik po devynių mėnesių nuo įstatų pateikimo sulaukta antro neigiamo atsakymo dėl šv. Kazimiero d-jos įsteigimo. Neigiamas atsakymas buvo apskūstas pateikus apeliaciją Lenkijos Respublikos vidaus reikalų ministerijai¹⁹.

Po daugiau nei dvejus metus trukusio susirašinėjimo su Lenkijos Respublikos vidaus reikalų ministerija pateikta apeliacija buvo patenkinta ir 1925 m. spalio 5 d. Lenkijos Respublikos vidaus reikalų ministro nutarimu patvirtinti šv. Kazimiero d-jos įstatatai, o Lenkijos Respublikos vyriausybės delegato Vilniuje 1925 m. spalio 20 d. nutarimu ši

draugija įtraukta į draugijų ir sąjungų registrą²⁰. Pirmoji draugijos valdyba išrinkta netrukus po įregistravimo – 1925 m. lapkričio 22 d.; ją sudarė: pirmininkas kun. dr. Antanas Viskantas, sekretorius K. Aleksa, išdininkas Ignas Budzeika, nariai – kun. N. Raštutis ir Domicelė Palevičienė²¹.

Šv. Kazimiero d-jos veiklos laikotarpiu buvo įregistruotos ne mažiau kaip dvi įstatų redakcijos. Pirmoji draugijos įstatų redakcija patvirtinta įsteigiant draugiją. Šiais įstatais Šv. Kazimiero d-ja vadovavosi tik pirmaisiais veiklos metais. Atsižvelgiant į pirmųjų veiklos metų patirtį, pirmininko kun. dr. A. Viskanto iniciatyva 1926 m. rugsėjo 5 d. pirmojo Šv. Kazimiero d-jos visuotinio susirinkimo metu buvo apsvarstyti ir patvirtinti įstatų pakeitimai, kuriuose minimaliai pakeistas draugijos veiklos tikslas ir jam pasiekti numatytų priemonių sąrašas²². Naujieji Šv. Kazimiero d-jos įstatai 1927 m. vasario 10 d. Lenkijos Respublikos vidaus reikalų ministerijos nutarimu įregistruoti, o vasario 23 d. draugija įrašyta į draugijų ir sąjungų registrą²³.

Pirmojoje įstatų redakcijoje nurodytas Šv. Kazimiero d-jos tikslas buvo „suteikti jaunimui medžiaginės, dorinės, taip pat ir sveikatos ir apšvietos srityje pagalbą“²⁴. Atnaujintuose įstatuose draugijos tikslas minimaliai susiaurintas, nurodant, kad ji siekia „suteikti jaunimui medžiaginės, o taip pat sveikatos ir apšvietos srityse pagalbą“²⁵. Šv. Kazimiero d-ja įstatuose deklaravo dvejopą siekį, kurio pirmasis dėmuo – plati socialinė pagalba, o antrasis – sudarytos sąlygos švietimui ir savišvietai.

Įstatuose draugijos tikslas dėl dokumento pobūdžio, taip pat, manytina, dėl Lenkijos valdžios spaudimo suformuluotas lakoniškai ir aptakiai. Turint galvoje Šv. Kazimiero d-jos veiklą, jos tikslas detaliau apibūdintas minint draugijos veiklos dešimties metų jubiliejų skaitityje paskaitoje. Šioje paskaitoje teigta,

kad Šv. Kazimiero d-ja siekė „suburti visą šio krašto lietuviškąjį jaunimą po tautiška ir katalikiška vėliava ir duoti jam visokių galimybių šviestis ir ugdyti dvasines jėgas, kad paskui savo tautai ir žmonijai gražiai patarnautų“²⁶. Paskaitoje, kitaip nei įstatuose deklaruotame tikslu, pabrėžiamas tautiniu pagrindu sujungto jaunimo ugdymas, kurio aukštesnis tikslas yra „pasitarnavimas savo tautai“. Jaunimo ugdymas, kaip pagrindinis Šv. Kazimiero d-jos tikslas, buvo grindžiamas katalikiškais nuostatomis²⁷. Šią ugdymo sąlygą papildė minėtos paskaitos metu išskirtas šv. Kazimieras, apibūdintas kaip ugdymo idealas – „geras lietuvis ir kilnus žmogus“²⁸.

ŠV. KAZIMIERO DRAUGIJOS VEIKLOS ORGANIZAVIMAS

Šv. Kazimiero d-ja savo veiklą organizavo teritoriniu principu – Centro valdyba veikė Vilniuje, o jos skyriai galėjo veikti visoje Lenkijoje. Aukščiausias Šv. Kazimiero d-jos valdymo organas buvo kiekvienais metais šaukiamas visuotinis susirinkimas. Šis susirinkimas sprendavo visus su draugijos veikla susijusius klausimus. Vienerių metų kadencijai visuotinis susirinkimas išrinkdavo penkių asmenų Centro valdybą, kurią sudarė pirmininkas, sekretorius, išdininkas ir du nariai. Centro valdyba buvo pagrindinis draugijos vykdomosios valdžios organas – sprendė einamuosius draugijos reikalus ir organizavo jos veiklą²⁹.

Iniciatyvūs, labiau išsilavinę gyventojai, subūrę ne mažiau kaip 10 žmonių iniciatyvinę grupę, su prašymu dėl draugijos skyriaus įsteigimo kreipdavosi į Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybą. Pastaroji, gavusi prašymą, išsiųsdavo steigimui reikalingus dokumentus, taip pat neretai į regionus prižiūrėti, kaip steigiamas skyrius, išvykdavo jos deleguotas

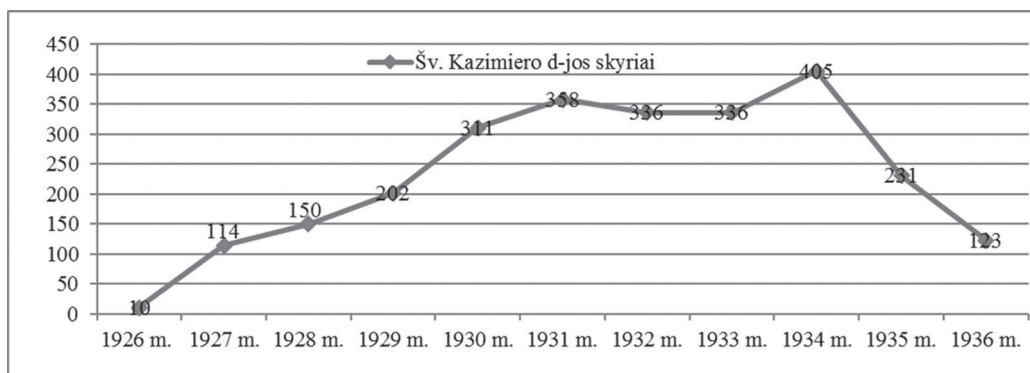
instruktorius. Apibendrinant išlikusius skyrių steigimo dokumentus galima teigti, kad Centro valdybos instruktorius atlikdavo mediatoriaus vaidmenį tarp Lenkijos valdžios ir vietos gyventojų, taip pat kilus sunkumams tarpininkaudavo tarp pačių skyriaus steigėjų³⁰. Įsteigtas skyrius išsirinkdavo trijų narių valdybą ir organizuodavo veiklą vadovaudamasis draugijos įstatais ir Centro valdybos nurodymais³¹.

Šv. Kazimiero d-jos skyrių skaičius bei jų steigimo dinamika nėra nuodugnai ištyrinėta. Naujausiame ir išsamiausiame tyrime G. Ereminas teigia, kad 1926–1936 m. Šv. Kazimiero d-ja regionuose įsteigė 482 skyrius³². B. Makauskas nurodo, kad 1935 m. veikė 477 draugijos skyriai³³. LMA VB RS saugomoje Šv. Kazimiero d-jos skyrių registracijos knygoje įrašyti 488 skyriai, o dar 29 skyrių įtraukimas nėra galutinai patvirtintas (nenurodytos įsteigimo datos)³⁴. Minint Šv. Kazimiero d-jos veiklos 10 metų jubiliejų, žurnale „Jaunimo draugas“ išspausdintame straipsnyje buvo paskelbti apibendrinti 1926–1934 m. duomenys apie draugijos veiklą ir skyrių tinklą³⁵. Pažymėtina, kad drau-

gijos skyriai veikė su pertraukomis, todėl apibendrinti statistiniai duomenys nėra visai patikimi – išlieka tikimybė, kad neaktyvūs skyriai gali būti neįtraukti. Vis dėlto apibendrinti duomenys leidžia nustatyti apytikslį draugijos veiklos mastą ir tendencijas, t. y. plėtros apimtį ir etapus.

Šv. Kazimiero d-ja išgyveno du didelius plėtros etapus; pirmasis buvo dveji metai po įsteigimo, antrasis – 1930 m. (žr. 1 diagramą). Pirmąjį plėtros etapą (nuo 10 skyrių 1926 m. iki 114 skyrių 1927 m.) galima sieti su draugijos kaip naujos organizacijos fenomenu. Antrasis reikšmingas šuolis (draugijos skyrių per metus padaugėjo trečdaliu) įvyko 1930 m. Tais metais buvo minimos Vytauto Didžiojo mirties 500-osios metinės ir vyravo juntamas tautinis pakilimas. 1935 m. prieš Šv. Kazimiero d-ją pradėta įgyvendinti agresyvi Lenkijos valdžios politika – buvo draudžiama draugijos veikla ir priverstinai uždaromi regionuose veikiantys draugijos skyriai. 1935 m. pabaigoje, lyginant su 1934 m. pabaiga, regionuose veikė 43 proc. mažiau skyrių (sumažėjo nuo 405 iki 231). 1937 m. sausio mėn. veikė tik 31 draugijos skyrius³⁶.

1 diagrama. Šv. Kazimiero d-jos skyriai regionuose 1926–1936 m.

Šaltinis: *Jaunimo draugas*, 1936, Nr. 3(125), p. 118; LMA VB RS, f. 175, b. 437, d. 2, l. 213–214.

Šv. Kazimiero d-ja, steigdama skyrius regionuose, siekė, kad jos veikla apimtų visas Lenkijoje lietuvių gyvenamas teritorijas. Remiantis draugijos skyrių pasiskirstymu galima teigti, kad aktyviausiai draugija veikė Švenčionių ir Vilniaus–Trakų apskrityse.

Mažiausiai aktyvi draugijos veikla buvo Gardino ir Ašmenos apskrityse. Manytina, kad tokį draugijos skyrių pasiskirstymą daugiausia lėmė apskričių gyventojų tautinė sudėtis³⁷.

1 lentelė. Šv. Kazimiero d-jos skyriai apskrityse 1932 m. ir 1934–1935 m.

Eil. Nr.	Apskritis	1932 m.	1934 m.	1935 m.
1.	Gardino	21	N.D.	19
2.	Breslaujos	28	N.D.	26
3.	Ašmenos	15	16	9
4.	Suvalkų	32	N.D.	30
5.	Vilniaus–Trakų	N.D.	83	83
6.	Švenčionių	N.D.	167	165
7.	Lydos	N.D.	53	43

Šaltinis: LMA VB RS, f. 175, b. 437, d. 2, l. 208–212; d. 1, l. 84–110.

ŠV. KAZIMIERO DRAUGIJOS NARIŲ ŠVIETIMAS

Šv. Kazimiero d-jos skyrių pagrindinis tikslas buvo rūpintis savo narių ir aplinkinėse vietovėse gyvenančių lietuvių ugdymu remiantis tautinėmis ir katalikiškomis vertybėmis ir skatinti savišvietą. Šiam tikslui pasiekti naudotas priemonės galima suskirstyti į šešias grupes:

1) Šv. Kazimiero d-jos skyriaus narių arba iš Centro valdybos atvykusių instruktorių skaitytos paskaitos ir/arba edukaciniai vaidinimai bei kiti šviečiamojo pobūdžio renginiai;

2) draugijos skyriaus bibliotekos;

3) draugijos įsteigtos skaityklos;

4) draugijos įsteigti vaikų darželiai;

5) prie draugijos skyrių įsteigtos teminės kuopelės (sekcijos);

6) atmintinų objektų (kryžių, paminklinių kryžių) statymas ir tautinės simbolikos nešiojimas.

Paskaitos, edukaciniai vaidinimai ir kiti šviečiamojo pobūdžio renginiai. Šv. Kazimiero d-jos narių ugdymui ir savišvietos organizavimui populiariausia ir plačiausiai naudota priemonė buvo įvairūs šviečiamieji renginiai. Regionuose veikiančių draugijos skyrių nariai, taip pat Centro valdybos siunčiami instruktoriai skaitė paskaitas, rengė diskusijas ir pasikalbėjimus, organizavo edukacinius vaidinimus, Lietuvos valstybinių švenčių minėjimus ar kitus renginius su menine programa. Draugijos skyriuose skaitytas paskaitas, kuriose galėjo dalyvauti ir draugijai nepriklausantys asmenys, galima suskirstyti į septynias grupes:

1) istorinės paskaitos (pavyzdžiui: 1863–1864 m. sukilimas, spaudos draudimas ir jos atgavimas)³⁸;

2) paskaitos žymiesiems lietuviams atminti (Dariui ir Girėnui, Maironiui, Kudirkai, Vytautui Didžiajam)³⁹;

3) Lietuvos nepriklausomybei skirtos paskaitos⁴⁰;

4) paskaitos apie lietuvių kalbą⁴¹;

5) katalikybei ir doroviniam ugdymui skirtos paskaitos⁴²;

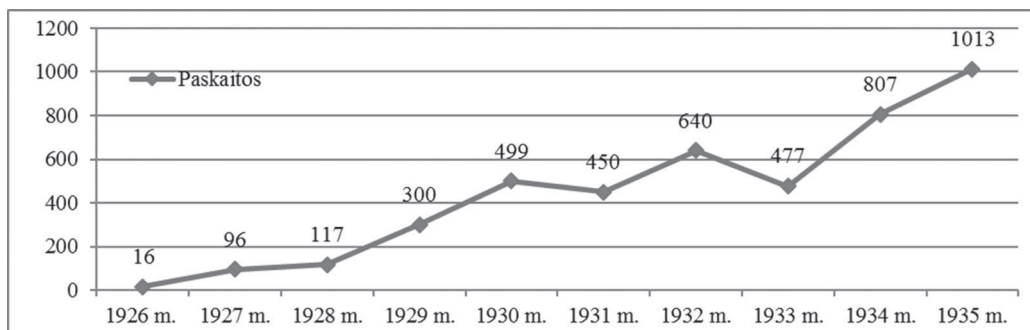
6) medicinos ir higienos paskaitos (1934–1936 m. Šv. Kazimiero d-jos skyrius lankė gydytoja dr. Aleksandra Habdonka, ji medicinos ir higienos temomis skaitė paskaitas, nemokamai konsultavo ir dalijo vaistus)⁴³;

7) paskaitos moterims (apie moters vaidmenį visuomenėje, kaime, moters higieną, vaikų auklėjimą, specialios paskaitos Motinos diena), taip pat rankdarbių, siuvimo, audimo ir pan. mokymai⁴⁴.

Regionuose gyvenantiems lietuviams didžioji dalis skaitytų paskaitų buvo orientuotos į informacijos apie Lietuvą ir

lietuviybę perteikimą, tautinio identiteto ugdymą – vyravo paskaitos apie Lietuvos istoriją, žymius istorinius veikėjus, lietuvių kalbą ir neseniai pasibaigusias Nepriklausomybės kovas bei nepriklausomybę paskelbusią Lietuvą. Antroje vietoje pagal paskaitų dažnumą buvo religinės ir doroviniam ugdymui skirtos paskaitos. Taip pat kiekviename skyriuje periodiškai buvo skaitomos paskaitos aktualiomis higienos ir medicinos temomis. Apibendrinant galima teigti, kad draugijos skyriuose skaitytų paskaitų temos visiškai atitiko Šv. Kazimiero d-jos statute išsikeltą tikslą – ugdyti tautinį identitetą remiantis katalikiškomis vertybėmis.

2 diagrama. 1926–1935 m. Šv. Kazimiero d-jos skyriuose skaitytos paskaitos

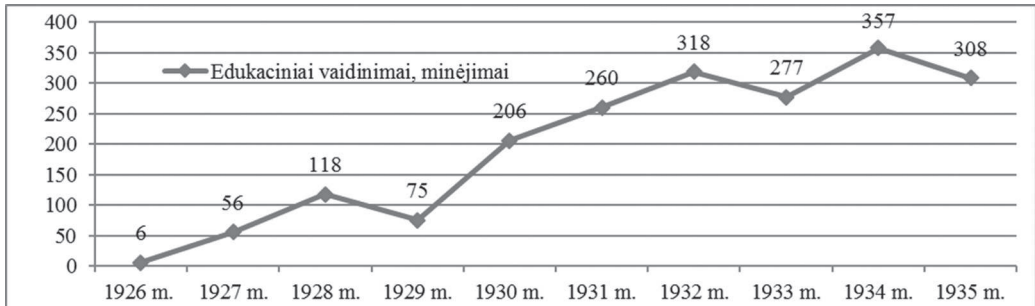

Šaltinis: *Jaunimo draugas*, 1936, Nr. 3(125), p. 118; LMA VB RS, f. 175, b. 437, d. 2, l. 213–214.

1926–1935 m. draugijos skyriuose buvo perskaityta 4415 viešų paskaitų (žr. 2 diagramą). Nuo draugijos veiklos pradžios perskaitytų paskaitų tolygiai daugėjo, išskyrus 1931 m. ir 1933 m. Ypač didelis pas-

kaitytų skaitymo suaktyvėjimas pastebimas 1934–1935 m. – per šiuos metus perskaityta 1820 paskaitų, arba 41 proc. skaičiuojant nuo visų 1926–1935 m. perskaitytų paskaitų skaičiaus.

3 diagrama. 1926–1935 m. Šv. Kazimiero d-jos skyriuose surengti edukaciniai vaidinimai ar minėjimai su menine programa

Šaltinis: *Jaunimo draugas*, 1936, Nr. 3(125), p. 118; LMA VB RS, f. 175, b. 437, d. 2, l. 213–214.

Edukacinių vaidinimų ar minėjimų su menine programa 1926–1935 m. surengta 1981 (žr. 3 diagramą). Lyginant su paskaitomis, galima teigti, kad edukaciniai vaidinimai ar minėjimai, paįvairinami menine programa, buvo perpus mažiau populiarūs priemonė regionuose.

Po 1929 m. reikšmingai padidėjusį paskaitų ir edukacinių vaidinimų ar minėjimų skaičių lėmė dvi pagrindinės priežastys – visų pirma, sparti Šv. Kazimiero d-jos plėtra regionuose. Nuo 1934 m. regionuose veikė du kartus daugiau draugijos skyrių nei 1929 m. (žr. 1 diagramą). Antra, išau-

gusį įvairių šviečiamojo pobūdžio renginių skaičių taip pat lėmė Centro valdybos veikla. 1930 m. minint Vytauto Didžiojo mirties 500-ąsias metines, regionuose veikiantys draugijos skyriai buvo raginami parengti šia tema paskaitas, vaidinimus ar kitokius renginius⁴⁵. Vėliau Centro valdyba, norėdama palengvinti edukacinių užsiėmimų rengimą, draugijos skyriams išsiuntė jų organizavimui reikalingą informaciją, taip pat į skyrius siuntė instruktorius, kurie patys organizavo paskaitų skaitymą ir skatino tai daryti skyriaus narius savarankiškai.

2 lentelė. 1926–1934 m. ugdomųjų ir šviečiamųjų renginių Šv. Kazimiero d-jos skyriuose santykiniai rodikliai

	1926 m.	1927 m.	1928 m.	1929 m.	1930 m.	1931 m.	1932 m.	1933 m.	1934 m.
Vidutiniškai viename draugijos skyriuje per metus perskaitytų paskaitų skaičius	1,6	0,8	0,8	1,5	1,6	1,3	1,9	1,4	2,0
Vidutiniškai viename draugijos skyriuje per metus surengtų edukacinių vaidinimų ar minėjimų skaičius	0,6	0,5	0,8	0,4	0,7	0,7	0,9	0,8	0,9

Šaltinis: *Jaunimo draugas*, 1936, Nr. 3(125), p. 118.

Siekiant įvertinti šviečiamojo pobūdžio renginių mastą draugijos skyriuose buvo apskaičiuoti santykiniai renginių rodikliai (žr. 2 lentelę). Regionuose veikiančiuose draugijos skyriuose 1926–1934 m. laikotar-

piu per metus buvo perskaitoma vidutiniškai iki dviejų paskaitų ir surengiamas vienas edukacinis vaidinimas ar minėjimas su meline programa.

3 lentelė. 1932 m. ir 1934 m. Šv. Kazimiero d-jos skyriuose perskaitytų paskaitų vidurkiai įvairiose apskrityse

Eil. Nr.	Apskritis	Vidutiniškai viename draugijos skyriuje 1932 m. perskaitytų paskaitų skaičius	Vidutiniškai viename draugijos skyriuje 1934 m. perskaitytų paskaitų skaičius
1.	Gardino	2,7	N. D.
2.	Breslaujos	1,3	N. D.
3.	Ašmenos	1	1,3
4.	Suvalkų	0,75	N. D.
5.	Vilniaus–Trakų	N. D.	1,7
6.	Švenčionių	N. D.	2,1
7.	Lydos	N. D.	0,9

Šaltinis: LMA VB RS, f. 175, b. 437, d. 1, l. 84–107, 108–110.

Remiantis surinktais neišsamiais duomenimis preliminariai galima teigti, kad aktyviausiai paskaitos skaitytos Švenčionių ir Gardino apskrityse (žr. 3 lentelę). Analizuojant atskirų skyrių veiklos duomenis ir ekstrapoliuojant vidurkius galima teigti, kad įvairiuose draugijos skyriuose per vienerius metus daugiausia buvo surengta iki 10–12 šviečiamojo pobūdžio renginių⁴⁶.

Šv. Kazimiero draugijos skyrių bibliotekos. Pagrindinė savišvietos priemonė Šv. Kazimiero d-jos skyriuose buvo bibliotekos. Jos buvo įrengiamos pas skyriaus valdybos pirmininką arba aktyvesnį narį. Skyrių bibliotekas knygomis aprūpindavo draugijos Centro valdyba per jos siunčiamus instruktorius⁴⁷. Pažymėtina, kad skaitymas buvo svarbiausia ir lengviausiai

prieinama švietimo(si) ir ugdymo priemonė regionuose. Skyrių bibliotekos buvo sudaromos atsižvelgiant į Šv. Kazimiero d-jos tikslus – tautiškumo ir Romos katalikų tikėjimo skatinimą. Dėl ribotų finansinių išteklių regionų gyventojai negalėjo prenumeruoti lietuviškos spaudos, todėl tai didino draugijos skyrių bibliotekų svarbą regionuose⁴⁸.

1933 m. iš 311 draugijos skyrių bibliotekas turėjo 170 skyrių, jose buvo 21 450 knygų. 1934 m. bibliotekos veikė 300 draugijos skyrių, jose iš viso buvo 47 643 knygos⁴⁹. 1935 m. pradžioje Šv. Kazimiero d-jos skyriuose esančiose bibliotekose buvo 49 043 knygos, taip pat veikė 29 kilnojamosios bibliotekos, kuriose skaitytojais galėjo rinktis iš 870 knygų⁵⁰.

4 lentelė. 1934 m. Šv. Kazimiero d-jos skyrių bibliotekų veiklos duomenys

Eil. Nr.	Apskritis	Skyrių skaičius	Knygų skaičius skyrių bibliotekose	Skaitytojų skaičius	Perskaitytų knygų skaičius	Narių skaičius (iš jų raštingi / išmokę rašyti per metus)
1.	Vilniaus–Trakų	83	8686	1185	3996	3380 (1460 / 13)
2.	Švenčionių	167	21 979	3245	14 017	7479 (5074 / 36)
3.	Ašmenos	16*	630	72	165	579 (192 / 0)
4.	Lydos	53	3704	51	432	1547 (320 / 32)

Šaltinis: LMA VB RS, f. 175, b. 437, d. 1, l. 84–107.

Apskirtyse skyrių bibliotekų lankomumas buvo nevienodas (žr. 4 lentelę). Skaičiuojant, kokią raštingų Šv. Kazimiero d-jos narių dalį apskrityje sudarė bibliotekų lankytojai, galima teigti, kad bibliotekos aktyviau buvo lankomos tose apskrityse, kuriose lietuvių santykinai gyveno daugiau. Švenčionių apskrityje 64 proc. raštingų draugijos narių bent kartą 1934 m. apsilankė veikusiose bibliotekose, atitinkamai Vilniaus–Trakų – 81 proc., Ašmenos – 38 proc., o Lydos – 16 proc.

Skyrių bibliotekos buvo mažos – nuo kelių dešimčių iki kelių šimtų knygų; pavyzdžiui, 1933 m. viena skyriaus biblioteka turėjo vidutiniškai 126 knygas, 1934 m. – 159 knygas⁵¹. Analizuojant 4 lentelėje pateiktų apskričių duomenis galima teigti, kad didžiausios bibliotekos buvo Švenčionių apskrityje (132 knygos vienam skyriui), o mažiausios – Ašmenos apskrityje (40 knygų vienam skyriui). Šv. Kazimiero d-jos nariai gana greitai perskaitydavo skyriaus bibliotekoje esančias knygas ir kreipdavosi į Centro valdybą prašydami papildyti skyrių bibliotekas naujomis knygomis⁵².

Dėl ribotų materialinių išteklių Šv. Kazimiero d-jos Centro valdyba dažnai atsisakydavo atsiųsti naujų knygų, todėl mažos skyrių bibliotekos ilgainiui negalėdavo patenkinti skyriaus narių savišvietos poreikių. Šią problemą mėginta spręsti keičiant knygas tarp skyrių ir siekiant jų gauti iš Lietuvos. 1934 m. spalio 24 d. Šv. Kazimiero d-ja kreipėsi į Kaune įsikūrusią Draugiją užsienio lietuviams remti, kuri sutiko pagelbėti ir atsiųsti skyrių bibliotekoms naujų knygų. Draugijos užsienio lietuviams remti atsiųstame laiške pažymima, kad dovanojamos knygos aktualios regionuose gyvenančiam skaitytojui ir nėra draudžiamos Lenkijos valdžios⁵³. Pirmoji knygų siunta iš Lietuvos Šv. Kazimiero d-ją pasiekė 1934 m. lapkričio 20 d.⁵⁴ Vis dėlto fragmentiški mėginimai padidinti knygų skaičių skyrių bibliotekose nebuvo rezultatyvūs ir iki pat draugijos prievartinio uždarymo ši problema išliko aktuali.

Šv. Kazimiero draugijos skaityklos. Nors absoliuti dauguma Šv. Kazimiero d-jos skyrių turėjo bibliotekas, tačiau jos buvo mažos,

* Ašmenos apskrityje iš 16 Šv. Kazimiero d-jos skyrių 9 skyriai veikė, 5 skyriai veikė silpnai, o 2 skyriai laukė leidimo įsisteigti.

todėl siekiant paskatinti aktyvesnę draugijos narių savišvietą buvo steigiamos skaityklos⁵⁵. Skaityklas pradėta steigti XX a. ketvirtojo dešimtmečio pradžioje. Jų steigimą inicijavo keli šalimais aktyviai veikiantys draugijos skyriai. Pavyzdžiui, 1932 m. į Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybą kreipėsi Seinų apskrities skyriai, prašydami skirti lėšų skaityklos patalpų nuomai. Kreipdamiesi skyriai pažadėjo iš skyriaus narių surinktų lėšų mokėti atlyginimą skaityklos darbuotojui. Centro valdyba patenkino prašymą ir 1932 m. gegužės 1 d. buvo atidaryta skaitykla⁵⁶. Ana-

logiškai 1931 m. rugpjūčio 15 d. skaitykla atidaryta Švenčionyse⁵⁷.

Išskirtinis atvejis buvo Švenčionėliuose. Čia kooperuojantis Švenčionėlių apylinkėse aktyviai veikiantiems skyriams narių lėšomis buvo išlaikoma skaitykla⁵⁸. Aktyvių draugijos narių pastangomis 1935 m. Šv. Kazimiero d-jos Centro valdyba iš banko gavo paskolą ir Švenčionėliuose įsigijo draugijos veiklai skirtus namus, į kuriuos pirmiausia buvo perkelta narių išlaikoma skaitykla. Švenčionėliuose veikusioje skaitykloje per metus vidutiniškai apsilankydavo apie 5 tūkst. skaitytojų⁵⁹.

5 lentelė. Šv. Kazimiero d-jos skaityklų statistiniai duomenys

Eil. Nr.	Apskritis	1935 m. pradžioje veikusios skaityklos	1935 m. gruodžio 20 d.–1936 m. gruodžio 20 d. uždarytų skaityklų skaičius
1.	Vilniaus–Trakų	1*	7*
2.	Švenčionių	11	11
3.	Lydos	7*	4*
4.	Breslaujos	7	7
5.	Suvalkų	2	2
6.	Vilniaus miesto	1	–

Šaltinis: LMA VB RS, f. 175, b. 437, d. 1, l. 25; d. 2, l. 208–212.

Šv. Kazimiero d-jos skaityklų tinklas nebuvo platus – įvairiu laikotarpiu veikė nuo kelių iki beveik 40 skaityklų. 1935 m. pradžioje įvairiose apskrityse veikė 29 skaityklos, iš jų 38 proc. Švenčionių apskrityje (žr. 5 lentelę). Lenkijai pradėjus smarkiai varžyti Šv. Kazimiero d-jos veiklą, 1935 m. gruodžio 20 d.–1936 m. gruodžio 20 d. laikotarpiu uždaryta 31 skaitykla. 1936 m. pabaigoje veikė tik viena skaitykla Vilniaus mieste⁶⁰.

Nors skaityklų tinklas santykinai nebuvo platus, tačiau draugijos nariai ir kiti vietos gyventojai skaityklas aktyviai lankė. Antai

1934 m. Švenčionių apskrityje veikusias skaityklas aplankė 19 945 skaitytojai. Pavyzdžiui, Varėnoje įkurtą skaityklą aplankė 1232 skaitytojai, Miliūnų skaitykloje per penkis mėnesius apsilankė 985 skaitytojai, o per tris mėnesius Juodelių skaitykloje – 300 skaitytojų⁶¹.

Šv. Kazimiero draugijos vaikų darželiai. Šv. Kazimiero d-ja 1929–1930 m. pradėjo steigti vaikų darželius. Juose ne tik buvo organizuojamas ikimokyklinis ugdymas, bet ir suteikiama socialinė bei materialinė parama. Draugijos įkurtuose vaikų darželiuose vaikai

* Skirtumai Vilniaus–Trakų ir Lydos apskrityse gali būti dėl skirtingo laikotarpio ir natūralios Šv. Kazimiero d-jos veiklos pokyčių (naujų skaityklų įsteigimo, uždarymo).

buvo mokomi lietuvių kalbos, lietuviškai melstis ir lietuvių liaudies dainų bei tradicijų⁶².

Steigti daugiau vaikų darželių pradėta nuo 1933–1934 m. Tokį suaktyvėjimą lėmė 1933 m. gruodžio 28 d. įsteigtas Šv. Kazimiero d-jos moterų skyrius⁶³. Vienas svarbiausių šio skyriaus veiklos tikslų buvo vaikų darželių steigimas ir įvairios paramos jiems teikimas⁶⁴. 1935 m. pradėjusių veikti draugijos moterų skyrių Tverečiuje, Varėnave ir Marcinkonyse veikla taip pat buvo orientuota į neturtingų vaikų darželių šelpimą⁶⁵.

Moterų skyrius 1934–1936 m. organizavo labdaros rinkimą iš fizinių asmenų⁶⁶, o nuo 1934 m. pavasario Lietuvių labdarybės draugija Šv. Kazimiero d-jos moterų skyriui skirdavo lėšų materialinei pagalbai vaikams teikti⁶⁷. 1934–1936 m. draugijos moterų skyrius surinko 28 815 zlotų paramos, kurios didžiąją dalį sudarė Lietuvių labdarybės draugijos paskirtos lėšos (žr. 6 lentelę). Surinktomis lėšomis buvo mokama už maisto produktus, audinius drabužiams siūti, batų įsigijimą, taip pat teikiama materialinė parama regionuose gyvenantiems vaikams⁶⁸, o Vilniuje veikusiems darželiams tiekiamas nemokamas maitinimas⁶⁹. Iš surinktų lėšų 1935 m. daugiau nei 20 vaikų darželių auklėtojų (vedėjų) ir kandidačių buvo surengti I mėnesio trukmės teoriniai kursai⁷⁰.

6 lentelė. Šv. Kazimiero d-jos moterų skyriaus 1934–1936 m. finansiniai duomenys

Metai	Pajamos, zlotai	Išlaidos, zlotai
1934	22 126,56	22 126,56
1935	5834,27	5834,27
1936	854,83	819,46

Šaltinis: LMA VB RS, f. 175, b. 607, l. 82–112.

Naujausiame G. Eremino atliktame tyrime rašoma, kad 1925–1936 m. veikė 9 Šv. Kazimiero d-jos įsteigti vaikų darželiai⁷¹. Vis dėlto manytina, kad vaikų darželių tinklas buvo platesnis. Draugijos moterų skyriaus dokumentuose nurodoma, kad 1934 m. veikė 20 vaikų darželių, iš jų 2 buvo Vilniaus mieste⁷² (žr. 7 lentelę). 1935 m., minint Šv. Kazimiero d-jos 10 metų jubiliejų, parengtoje ataskaitoje taip pat teigiama, kad 1935 m. veikė 20 vaikų darželių, iš jų 2 buvo Vilniuje (1935 m. draugijos Centro valdyba, gavusi paskolą, įsigijo namą Vilniuje ir jame įkurdino vieną iš dviejų Vilniuje veikusių vaikų darželių⁷³). Be to, kai kurie vaikų darželiai veikė nelegaliai – pavyzdžiui, gavęs leidimą vaikų darželis Miliūnuose oficialiai pradėjo veikti 1931 m. liepos 8 d., o iki tol veiklą vykdė nelegaliai⁷⁴.

7 lentelė. 1935 m. apskrityse veikusių Šv. Kazimiero d-jos vaikų darželių skaičius

Eil. Nr.	Apskritis	Vaikų darželių skaičius
1.	Vilniaus–Trakų	4
2.	Švenčionių	4
3.	Lydos	5
4.	Breslaujos	5
5.	Vilniaus miestas	2

Šaltinis: LMA VB RS, f. 175, b. 437, d. 2, l. 208–212.

Šv. Kazimiero d-jos įsteigtų vaikų darželių tinklas santykinai nebuvo platus, o vidutiniškai vieną darželį lankė apie 20 vaikų. Pavyzdžiui, 1930–1933 m. Padvarės vaikų darželį vidutiniškai lankė 15–36 vaikai⁷⁵, 1932 m. spalio 20 d. įkurtą Belusiškės vaikų darželį⁷⁶ – nuo 20 iki 40 vaikų (5–15 metų amžiaus)⁷⁷. 1935 m. veikusius Šv. Kazimiero d-jos vaikų darželius lankė apie 360 vaikų, iš

jų 43 vaikai lankė Vilniuje veikusius 2 darželius⁷⁸.

Šv. Kazimiero draugijos skyrių įsteigtos teminės kuopelės. 1927 m. papildžius Šv. Kazimiero d-jos įstatus numatyta galimybė prie draugijos skyrių įsteigti mažas specializuotas kuopeles (sekcijas)⁷⁹. Prie skyrių buvo kuriamos švietimo, sporto, blaivininkų, dainininkų, muzikantų, artistų ir jaunųjų ūkininkų kuopelės⁸⁰. Steigiamos kuopelės veikė skyriaus viduje ir Lenkijos valdžia jų neregistravo. Kuopelių veiklą prižiūrėjo skyrius, kuriame jos veikė. Pažymėtina, kad 14–18 metų vaikai kuopelėms⁸¹ priklausyti galėjo tik sutikus tėvams ir mokytojams⁸². Įsteigtose kuopelėse pagal jų temą vykdavo specializuotas švietimas, buvo organizuojami konkursai ir kita veikla⁸³.

Vienos pirmųjų kuopelių įsteigtos apie 1928–1929 m.⁸⁴ Šv. Kazimiero d-joje didesnis dėmesys buvo skiriamas jaunųjų ūkininkų kuopelių steigimui, o, pavyzdžiui, 1935 m. draugijos Centro valdybos iniciatyva prie skyrių sistemingai buvo steigiamos sporto kuopelės. Centro valdyba į skyrius siūsdavo specialiai pasamdytą instruktorių – studentą P. Kunavičių, kuris lankė skyrius ir steigė sporto kuopeles. Įsteigtoms kuopelėms Centro valdyba skyrė lėšų sporto inventoriui įsigyti⁸⁵.

Pažymėtina, kad trūkstant išsamių duomenų neįmanoma tiksliai nustatyti, kiek buvo įvairių kuopelių. Kol Lenkijos valdžia nepradėjo aktyvios veiklos, nukreiptos prieš Šv. Kazimiero d-ją, 1935 m. veikė 49 sporto kuopelės, 37 artistų, 39 jaunųjų ūkininkų, 17 choristų ir 7 blaivybės kuopelės (sekcijos)⁸⁶. Remiantis atskirų kuopelių duomenimis galima teigti, jog kuopelėse dalyvaudavo nuo kelių iki keliasdešimties žmonių. Pavyzdžiui, 1934 m. balandžio 9 d. Mockų skyrius įsteigė

jaunųjų ūkininkų kuopelę (12 žmonių), artistų mėgėjų kuopelę (7 žmonės) ir dainininkų kuopelę (12 žmonių)⁸⁷, o 1935 m. Barčių skyrius įsteigė jaunųjų ūkininkų kuopelę (13 žmonių)⁸⁸.

Išskirtiniais atvejais prie skyrių buvo organizuojami kursai arba steigiamos specializuotos mokyklos. Pavyzdžiui, 1931 m. liepos mėn.–1932 m. balandžio mėn. veikė Butrimonių skyriaus įkurta siuvėjų mokykla, joje mokėsi apie 12–15 mergaičių, kurių didžioji dalis buvo iš neturtingų šeimų. Šiuose kursuose greta siuvėjos amato buvo mokoma ir bendrųjų dalykų. 1932 m. balandžio 4 d. mokykla veiklą nutraukė neišgalėdama mokėti už nuomojamas patalpas⁸⁹.

Atmintinų objektų statymas ir tautinės simbolikos nešiojimas. Šv. Kazimiero d-jos Centro valdyba, minėdama Vytauto Didžiojo mirties 500-ąsias metines, pradėjo skatinti draugijos skyrius statyti Vytautui Didžiajam paminklus arba kryžius. 1930 m. gruodžio 11 d. Vilniaus vaivadijos inžinierius patvirtino draugijos Centro valdybos parengto paminklinio kryžiaus Vytautui Didžiajam projektą⁹⁰. Parengusi siūlomo statyti paminklinio kryžiaus projektą, Centro valdyba jį siūsdavo kryžių nusprendusiems statyti draugijos skyriams⁹¹. Taip pat paminėtina, kad draugijos nariai rinko lėšas ir prisidėjo prie paminklo Jonui Basanavičiui pastatymo⁹².

Iki 1934 m. pabaigos keturiuose apskrityse Šv. Kazimiero d-jos skyrių nariai inicijavo ir savo lėšomis pastatė 3 mūrinius paminklus ir 35 kryžius (žr. 8 lentelę). Daugiausia kryžių pastatyta Švenčionių apskrityje, nes čia, lyginant su kitomis apskritimis, veikė daugiausia draugijos skyrių⁹³. 1936 m. pradžioje Šv. Kazimiero d-jos skyriai buvo pastatę 47 paminklus ir kryžius⁹⁴.

8 lentelė. 1934 m. Šv. Kazimiero draugijos skyrių pastatytų paminklų ir kryžių skaičius

Eil. Nr.	Apskritis	Paminklų	Kryžių	Iš viso
1.	Vilniaus–Trakų	3	10	13
2.	Švenčionių	–	16	16
3.	Ašmenos	–	3	3
4.	Lydos	–	6	6
Iš viso		3	35	38

Šaltinis: LMA VB RS, f. 175, b. 437, d. 1, l. 84–107.

Šv. Kazimiero d-jos Centro valdyba, siekdama didinti tautinę savimoneę ir pasididžiavimą, draugijos narius skatino savo veikloje naudoti ir viešumoje nešioti tautinius simbolius bei įvairių atributiką. Įvairiuose draugijos renginiuose nariai buvo skatinami turėti Lietuvos vėliavą arba herbą⁹⁵. XX a. ketvirtojo dešimtmečio pradžioje išpopuliarėjo įvairių kepuraičių nešiojimas. Šv. Kazimiero d-jos Centro valdyba, sulaukusi raštų iš skyrių, narius pradėjo raginti viešumoje puošti tautine simbolika, rengtis draugijos uniforma arba nešioti kepuraitę⁹⁶. Pažymėtina, kad uniformos aprašymas nebuvo patvirtintas, todėl draugijos skyriai siūdavo skirtingas uniformas. Kitaip nei uniformos, Šv. Kazimiero d-jos Centro valdyba buvo patvirtinusi kepuraitės aprašymą. Draugijos nario kepuraitė – tamsiai žalio aksomo, su viršuje geltonais siūlais išsiuvinėtais Gediminaičių stulpais ir Lietuvos vėliavos spalvų įsiuvais⁹⁷. Kadangi tuo metu vyravo moda nešioti įvairias kepuraites, tarp draugijos narių sparčiai išpopuliarėjo Šv. Kazimiero d-jos kepuraitė⁹⁸.

ŠV. KAZIMIERO DRAUGIJOS TEIKTA MATERIALINĖ, SOCIALINĖ IR MEDICININĖ PAGALBA

Šv. Kazimiero d-jos įstatuose greta švietimo buvo numatyta teikti „medžiaginę pagalbą jaunimui“. Centro valdyba suteikdavo įvairių materialinę, socialinę ir medicininę pagalbą draugijos nariams, ypač moksleiviams ir studentams, kilusiems iš skurdžiai gyvenančių lietuvių šeimų. Draugijos Centro valdyba daugiausia sulaukdavo mokinių ir studentų prašymų skirti pinigų kelionėms į Vilnių⁹⁹, knygoms¹⁰⁰ ir kitoms mokymosi priemonėms¹⁰¹ bei drabužiams įsigyti¹⁰². Buvo skiriama parama pragyvenimui, maistui, studijoms ir korepetitorių paslaugoms apmokėti¹⁰³. Nuo 1933 m. veikęs Šv. Kazimiero d-jos moterų skyrius teikė materialinę pagalbą (drabužius, maistą, avalynę ir pan.) draugijos įsteigtų vaikų darželių auklėtiniais¹⁰⁴. 1934 m. pavasarį Lietuvių labdarybės draugija materialinės pagalbos teikimą vaikams pavedė Šv. Kazimiero d-jos moterų skyriui, kuris už draugijos skirtas lėšas pirkdavo maistą ir jį dalindavo badaujantiems vaikams. Nuo 1934 m. kovo 12 d. iki rugpjūčio 14 d. draugijos moterų skyriaus pastangomis buvo pamaityti 6696 vaikai¹⁰⁵.

Į Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybą kreipdavosi mokiniai ar studentai, prašydami suteikti administracinę pagalbą – pagelbėti sutvarkyti ir pateikti dokumentus stojant į mokymosi įstaigas. Centro valdybos nariai, sulaukę prašymų, taip pat tarpininkaudavo ir padėdavo moksleiviams bei studentams susirasti darbą ar esant galimybėms juos įdarbindavo pačioje draugijoje¹⁰⁶.

Materialiai remiami vyresniųjų klasių mokiniai ir studentai dalyvaudavo Šv. Kazimiero d-jos veikloje – vasarą jie kaip instruktoriai neatlygintinai lankydavo draugijos skyrius, skaitydavo paskaitas ir vesdavo kitus užsiėmimus¹⁰⁷. 1930 m. Šv. Kazimiero

d-ja apmokėjo Karolio Čiučiurkos žilvičių auginimo ir vytelių pynimo kursus. Šis, baigęs kursus, nuo 1931 m. pavasario lankė draugijos skyrius (kelionės išlaidos buvo kompensuojamos) ir jų narius mokė versti žilvičių auginimu ir pynimu¹⁰⁸.

Šv. Kazimiero d-jos Centro valdyba taip pat rėmė asmenis, kurie dėl įvairių nelaimių patekdavo į sunkią materialinę padėtį. Pavyzdžiui, po 1935 m. lapkričio 5 d. Tumelėnų kaime kilusio gaisro Centro valdyba sulaukė kolektyvinio prašymo skirti paramą draugijos veikloje aktyviai dalyvavusioms šeimoms¹⁰⁹.

Sudėtinga lietuvių materialinė padėtis lėmė, kad atokiau nuo Vilniaus gyvenantys draugijos nariai ne visada galėdavo sulaukti reikalingos medicininės pagalbos. Šią aktualią problemą padėjo spręsti Šv. Kazimiero d-jos Centro valdyba, pasamdžiusi gydytoją¹¹⁰. Gydytojas lankydavo draugijos skyrius ir nario mokesčių susimokėjusiems draugijos nariams teikdavo įvairių medicininę pagalbą, patarimus ir neatlygintinai dalydavo reikalingus vaistus¹¹¹.

ŠV. KAZIMIERO DRAUGIJOS BENDRADARBIAVIMAS SU KITOMIS LIETUVIŲ ORGANIZACIJOMIS

Šv. Kazimiero d-ja vykdydama savo veiklą bendravo ir bendradarbiavo su kitomis Vilniuje ir Vilniaus krašte bei Lietuvoje veikiančiomis organizacijomis. Visų pirma stengėsi palaikyti ryšius su kitomis katalikiškoms lietuvių organizacijomis. Draugijos atstovai buvo pakviesti dalyvauti 1932 m. liepos 9–10 d. Kaune turėjusiame vykti Lietuvos katalikų jaunimo sąjungos „Pavasaris“ kongrese (leidimo negavus, kongresas neįvyko)¹¹², sulaukė sveikinimo draugijos veiklos 10 metų jubiliejaus proga¹¹³. Svarbiomis progomis buvo susirašinėjama su Kaišiadod-

rių vyskupu Juozapu Kukta¹¹⁴. Intensyvesnę bendravimą su Lietuvoje veikiančiomis organizacijomis ribojo Lenkijos administracinė valdžia, todėl bendravimas buvo fragmentiškas ir orientuotas į keitimąsi sveikinimais svarbiomis Lietuvai ar Šv. Kazimiero d-jai progomis. Ypač daug sveikinimų sulaukta 1935 m. pabaigoje–1936 m. pradžioje, švenčiant draugijos 10 metų jubiliejų¹¹⁵.

Dėl objektyvių priežasčių Šv. Kazimiero d-ja aktyviau bendradarbiavo su Vilniuje ir Vilniaus krašte veikiančiomis lietuvių organizacijomis nei su organizacijomis, kurios veikė Lietuvoje. Pavyzdžiui, draugija švietimo klausimais bendradarbiavo su Lietuvos mokytojų sąjunga¹¹⁶, o socialinės pagalbos ir kultūrinės veiklos klausimais – su Laikiniu Vilniaus lietuvių komitetu, jo pirmininku kunigu Konstantinu Stašiu¹¹⁷. Švietimo klausimais taip pat bendradarbiavo su lietuvių studentų sąjunga, kurios nariai vasaromis Šv. Kazimiero d-joje dirbdavo instruktoriais, lankydavo regionuose veikiančius draugijos skyrius ir vykdėdavo šviečiamąją veiklą¹¹⁸.

Lyginant su kitomis Vilniuje ir Vilniaus krašte veikusiomis lietuvių organizacijomis, Šv. Kazimiero d-ja intensyviausiai bendradarbiavo su lietuvių švietimo draugija „Rytas“ (toliau – „Ryto“ d-ja)¹¹⁹. Aktyviausiai bendradarbiauta kooperuojant bendrą veiklą per „Ryto“ d-jos įsteigtas mokyklas, bendrais ištekliais samdant mokyklų mokytojas ir regionuose organizuojant švietimą lietuvių kalba¹²⁰. Šių dviejų draugijų nariai ne tik dalyvaudavo vieni kitų organizuojamuose renginiuose, lankydavosi įsteigtose skaityklose ir skyrių bibliotekose¹²¹, tačiau taip pat dalijosi turėtu materialiniu turtu. Pavyzdžiui, 1931 m. sausio 28 d. Šv. Kazimiero d-ja perėmė „Ryto“ d-jos padovanotą butą Švenčionyse¹²².

Priešingai santykiai klostėsi su 1932 m. įsteigta švietimo draugija „Kultūra“ (toliau – „Kultūros“ d-ja). Pradėjus steigti „Kultūros“

d-jos skyrius regionuose, prasidėjo nesutarimai. Šv. Kazimiero d-ja ir „Ryto“ d-ja kaltino „Kultūros“ d-jos narius dėl to, kad jų skyrių valdybų nariai ir aktyvūs veikėjai šmeižė bei nepagrįstai kritikavo skyriuose rengiamus vaidinimus. Konfliktą lėmė skirtingas požiūris į religijos vaidmenį visuomeniniame gyvenime. „Kultūros“ d-ja kritikavo Šv. Kazimiero d-ją už tai, kad ji religiją pasirinko kaip vienijimosi pagrindą¹²³. Draugijų nariai dėl konflikto boikotavo vieni kitų renginius ir aktyviai konkuravo dėl narių¹²⁴.

ŠV. KAZIMIERO DRAUGIJOS CENTRO VALDYBOS INSTRUKTORIŲ VEIKLA

Į skyrius atvykę instruktoriai pirmiausia vykdė Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos jiems pavestas kontrolierių funkcijas. Jie tikrino, ar pagal reikalavimus pildomos skyriaus veiklos ir administracinės (protokolų, kasos, narių, bibliotekos knygų, paskolintų knygų, gaunamųjų ir siunčiamųjų raštų) knygos¹²⁵. Taip pat siekiant išvengti konfliktų su Lenkijos administracine valdžia buvo tikrinamos skyrių bibliotekos ir išimamos draužiamos knygos. Į skyrius atvykę instruktoriai tikrindavo skyriaus veiklą, t. y. nuveiktus bei planuojamus nuveikti darbus, taip pat rinkdavo informaciją apie skyriaus vidaus gyvenimą – skyriaus narių nuotaikas, konfliktus, elgesį per susirinkimus¹²⁶.

Atskirai verta paminėti tai, jog instruktoriai kiekvieno vizito metu tikrindavo Šv. Kazimiero d-jos skyrių narių tautinį sąmoningumą ir apie tai pranešdavo Centro valdybai¹²⁷. Taip pat daug dėmesio buvo skiriama tautinio sąmoningumo ugdymui – instruktoriai ne tik tirdavo narių elgesį, bet ir skaitydavo tautinį sąmoningumą skatinančias paskaitas¹²⁸, rengdavo įvairias diskusijas, atsakinėdavo į skyriaus narių

klausimus apie Lietuvą, lietuvybę, lietuvių kalbą. Lankydamiesi skyriuose instruktoriai ragino prenumeruoti lietuvišką spaudą ir skaityti lietuviškas knygas skyriaus bibliotekoje¹²⁹. Tautinis sąmoningumas taip pat buvo ugdomas skatinant domėtis lietuviškais papročiais – dainuoti liaudiškas dainas, žaisti tradicinius žaidimus¹³⁰; merginos buvo mokomos austi lietuviškais raštais išmargintas juostas, siuvinėti¹³¹.

Instruktorių lankymasis veikė kaip skyriaus veiklos katalizatorius – atvykus instruktoriui skyriaus nariai (arba pats instruktorius) inicijuodavo įvairius kultūrinius, šviečiamuosius renginius. Dažnai atvykus instruktoriui buvo surengiamas skyriaus susirinkimas ar visuotinis narių susirinkimas, jame išrenkama nauja valdyba, padedama spręsti konfliktus¹³². Centro valdybos instruktoriai vykdavo į steigiamuosius skyrių susirinkimus, padėdavo sutvarkyti skyriaus steigimui reikalingus dokumentus, juos pateikdavo Lenkijos administracinei valdžiai ir užtikrindavo tolesnį skyriaus veikimą¹³³. Į Šv. Kazimiero d-jos skyrius atvykę instruktoriai atveždavo skyrių veiklai reikalingų priemonių – knygų skyriaus bibliotekai, vaidinimų scenarijų, muzikos instrumentų, teikdavo materialinę pagalbą, taip pat atveždavo vaistų ir konsultuodavo apie skyriaus veiklą¹³⁴.

Nors Centro valdybos siunčiami instruktoriai pirmiausiai atlikdavo kontrolieriaus ir ryšio kanalo tarp skyriaus ir Centro valdybos funkciją, tačiau pagrindinė jų funkcija buvo šviečiamoji. Kaip jau minėta, atvykę į skyrius instruktoriai inicijuodavo šviečiamojo pobūdžio renginius – dažniausiai skaitydavo paskaitas. Draugijos veiklos pradžioje, taip pat pirmą kartą lankydami skyrius instruktoriai skaitydavo paskaitas apie draugiją, jos veiklos tikslus ir šv. Kazimierą. Tokios paskaitos skyriuose buvo periodiškai kartojamos¹³⁵. Vėlesnių apsilankymų metu buvo

skaitomos paskaitos įvairiomis ugdymo ir švietimo temomis (plačiau žr. skyriuje „Šv. Kazimiero draugijos narių švietimas“).

Lankydami skyrius instruktoriai organizuodavo visokias pramogas – kino filmų peržiūras, radijo laidų klausymą, įvairias loterijas, taip pat vakarus su žaidimais, šokiais ir dainomis, spektaklių rodomą ir/ar eilių deklamavimą¹³⁶. Skyrius lankydavo ir Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos įsteigtas orkestras, apsilankymų metu rengdavęs pasirodymus¹³⁷. Draugijos orkestro nariai lankydami skyrius taip pat rinko ir užrašinėjo lietuvių liaudies dainas, kurias vėliau skleidė tarp kitų draugijos skyrių¹³⁸.

Vienas dažniausių Šv. Kazimiero d-jos skyrių Centro valdybai adresuotų nusiskundimų buvo dėl nereguliarių ir per retų instruktorių apsilankymų¹³⁹. Centro valdybos ir skyrių korespondencijoje išryškėjusią problemą pagrindžia surinktų statistinių duomenų analizė. 1931–1936 m. Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos siūsti instruktoriai net 1454 kartus apsilankė regionuose veikiančiuose draugijos skyriuose (žr. 9 lentelę). Iki 1935 m., kai Lenkijos valdžia aktyviai pradėjo persekioti ir drausti Šv. Kazi-

miero d-jos veiklą, instruktoriai kiekvienais metais draugijos skyriuose apsilankydavo vidutiniškai 242 kartus. Lyginant draugijos Centro valdybos siūstų instruktorių apsilankymų skaičių su draugijos skyrių skaičiumi, galima teigti, kad 1931–1934 m. instruktoriai aplankė apie du trečdalius veikiančių skyrių (vidutiniškai 66 proc. draugijos skyrių). Kitaip tariant, vidutiniškai per trejus metus vieną skyrių instruktoriai turėjo aplankyti ne mažiau kaip du kartus. Vis dėlto realiai apsilankymų buvo mažiau, nes Šv. Kazimiero d-jos skyrių lankymas nebuvo tolygus, jis rėmėsi rotacijos principu. Kai kurie draugijos skyriai buvo lankomi aktyviau, o kitiems skyriams vieno instruktorių apsilankymo tekdavo laukti dvejus ar trejus metus¹⁴⁰.

Instruktorių vizitai skyriuose suaktyvėjo 1935 m. Lenkijos administracijos valdžiai intensyviai pradėjus slopinti draugijos veiklą. 1935 m., lyginant su 1934 m., instruktorių apsilankymų skyriuose skaičius padidėjo 42 proc. – nuo 269 iki 403 apsilankymų. Galima teigti, kad trys ketvirtadaliai 1935 m. veikusių skyrių sulaukė ne mažiau kaip dviejų instruktorių apsilankymų.

9 lentelė. Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos instruktorių skyrių lankymo duomenys

Eil. Nr.	Laikotarpis	Centro valdybos instruktorių apsilankymų skyriuose skaičius	Veikiančių skyrių skaičius	Instruktorių apsilankymų skaičius, tenkantis vienam skyriui
1.	1931 03 28–1931 12 25	267	358	0,75
2.	1932 01 02–1932 12 16	249	336	0,74
3.	1933 01 31–1933 12 16	184	336	0,55
4.	1934 01 02–1934 12 06	269	405	0,66
5.	1935 01 04–1935 12 30	403	231	1,74
6.	1936 01 – ?	82	123	0,67

Šaltinis: LMA VB RS, f. 175, b. 597, l. 1–48; b. 594, d. 1, l. 1–50; *Jaunimo draugas*, 1936, Nr. 3(125), p. 118.

Nereguliarų ir nepakankamą Šv. Kazimiero draugijos Centro valdybos instruktorių lankymąsi skyriuose lėmė jų trūkumas¹⁴¹. Ypač trūko instruktorių, kurie neatlygintinai lankyti regionuose veikiančius skyrius, o Centro valdyba dėl ribotų finansinių išteklių galėjo pasamdyti per metus vidutiniškai tik 1–3 instruktorius¹⁴². 1931–1934 m. vienam apmokamam Centro valdybos instruktoriui tekdavo apie 110–130 veikiančių skyrių, todėl instruktorių apsilankymai buvo reti ir nereguliarūs.

IŠVADOS

Šv. Kazimiero d-ja buvo įsteigta ypač nepalankiomis sąlygomis, Lenkijai okupuotame Vilniuje ir Vilniaus krašte kryptingai vykdamant antilietuvišką politiką, kuri draugijos steigimo metu pasireiškė lietuvių inteligentų persekiojimu, lietuviškos spaudos draudimu bei lietuviybės išstūmimu iš viešojo gyvenimo. Lenkijai naudojant biurokratinės priemones, penkerius metus vilkintos įsteigti Šv. Kazimiero d-jos pagrindinis tikslas buvo lietuvių jaunimo ugdymas remiantis tautiškomis ir katalikiškais nuostatomis bei savišvietos skatinimas. Draugijos tikslą lėmė siekis sukurti atsvarą antilietuviškai politikai, o katalikišką pakraipą suformavo Romos katalikų dvasininkai kaip įtakingiausia ir gausiausia inteligentų grupė, dalyvavusi steigiant draugiją.

Draugija savo veiklą organizavo teritoriniu principu – Vilniuje veikė centrinė būstinė (Centro valdyba), o regionuose – draugijos skyriai. Skyrių steigimas priklausė nuo iniciatyvos iš apačios, t. y. nuo regionuose gyvenančių lietuvių tautinės savivokos ir aktyvumo visuomeniniame gyvenime. Siekiant Šv. Kazimiero d-jos tikslo buvo pasitelktas platus priemonių spektras, pritaikytas įvairioms gyventojų grupėms pagal amžių, lytį, išsilavinimą ir ugdymo bei savišvietos poreikius.

Labiausiai paplitusi ugdymo ir savišvietos skatinimo priemonė buvo periodiškai visuose draugijos skyriuose organizuojami šviečiamojo pobūdžio renginiai ir viešos paskaitos – nuo 1–2 iki 10–12 renginių per metus viename skyriuje. Ši priemonė buvo visiems prieinama – galėjo dalyvauti visi norintys, neatsižvelgiant į amžių, lytį, išsilavinimą ir pan., o tai, manytina, lėmė šios priemonės populiarumą.

Didžiojoje dalyje Šv. Kazimiero d-jos skyrių veikė nedidelės apimties (40–200 vnt.) bibliotekos; remiantis lankymo duomenimis, jos buvo viena pagrindinių savišvietos priemonių. Dėl nedidelės apimties bibliotekos ilgainiui negalėdavo patenkinti narių savišvietos poreikių. Siekiant padidinti savišvietos galimybes, bendromis regione aktyviai veikiančių skyrių pastangomis buvo steigiamos skaityklos, tačiau jų tinklas nebuvo platus.

Šv. Kazimiero d-jos vaikų darželių tinklas buvo menkai išplėtotas, o lankančių vaikų skaičius – mažas. Plataus masto neįgijo ir kitos draugijos taikytos ugdymo bei savišvietos priemonės, o siekis teikti materialinę, socialinę ir medicininę pagalbą buvo antraplanis ir įgyvendintas nenuosekliai.

Populiarios priemonės veikė kaip telkiantys veiksniai, skatinantys organizuotą veikimą, didino tautinę savimonę ir prisidėjo prie žmonių ugdymo. Pagal Šv. Kazimiero d-jos skyrių tinklo išplėtojimo lygį ir visų priemonių įgyvendinimo mastą, aktyviausia draugijos veikla buvo Švenčionių ir Vilniaus–Trakų apskrityse, o mažiausiai aktyvi – Gardino ir Ašmenos apskrityse.

Svarbų vaidmenį atliko draugijos Centro valdybos instruktoriai. Jie kontroliavo skyrių veiklą, užtikrino informacijos tarp Centro valdybos ir skyrių keitimąsi, skatino skyrius aktyviau veikti ir buvo pagrindiniai ugdomųjų ir šviečiamųjų renginių organizatoriai. Instruktorių lankymąsi dažnumas ir reguliarumas turėjo įtakos draugijos skyrių veiklos aktyvumui.

Nuorodos

¹ M. Klimecki, „Lucjano Želigowskio karinė akcija: organizacija ir veiksmai 1920 metų rudenį“, *Darbai ir dienos*, 2004, Nr. 40, p. 71–78.

² Z. Kiaupa, *Lietuvos valstybės istorija*, 2 leid., Vilnius: Baltos lankos, 2006, p. 214–215.

³ D. Alseika, *Vilniaus krašto lietuvių gyvenimas 1919–1934 m.*, Vilnius: Zorzos, 1935, p. 27–30.

⁴ A. Liekis, *Juodieji Lietuvos istorijos puslapiai. Lenkų skriaudų lietuviams istorija (1921–1939)*, t. 2, Vilnius: Mokslo tyros institutas, 2011, p. 47–132.

⁵ B. Makauskas, *Vilnijos lietuviai 1920–1939 metais*, Vilnius: Mokslas, 1991, p. 102–107.

⁶ Žr. plačiau LMA VB RS, f. 284 (Vincas Martinkešas). Dalis V. Martinkėno rankraščių publikuota: *Vilniaus krašto lenkinimas*, sud. G. Šapoka, Punksas: Aušros leidykla, 2015; *Lenkinimo politika Vilniuje*, sud. G. Šapoka, Vilnius: Žaltvykslė, 2009.

⁷ G. Ereminas, „Lietuvos šv. Kazimiero draugijos veikla Vilniaus krašte (1926–1940 m.)“, *Genocidas ir rezistencija*, 2016, Nr. 2(40), p. 86–118.

⁸ 1936 m. lapkričio 21 d. Balstogės vaivada uždraudė Šv. Kazimiero d-jos veiklą Gardino ir Suvalkų apskrityse, 1936 m. gruodžio 3 d. Vilniaus vaivada – Vilniaus vaivadijos pasienio zonoje. Po šių draudimų draugijos aktyvi veikla buvo paralyžuota. Žr. B. Makauskas, op. cit., p. 107.

⁹ I. Šimelionis, *Vilnija šimtmečio verpetuose*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000.

¹⁰ R. Mackonis, *Amžiaus liudininko užrašai. Atsiminimai*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2001.

¹¹ J. Cinėnas, *Vilnius tarp audrų*, 2 leid., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.

¹² M. Biržiška, *Dėl mūsų sostinės. Iš Vilniaus darbo atsiminimų*, 2 leid., Londonas: Nidos knygų klubas, 1962.

¹³ V. Biržiška, *Dėl mūsų sostinės. Neužgijusios žaizdos*, 2 leid., Londonas: Nidos knygų klubas, 1967.

¹⁴ J. Karosas, *Kalba Vilniaus akmenys (iš 1926–1931 m. atsiminimų)*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1963.

¹⁵ Vilniuje ir Vilniaus krašte 1920–1939 m. buvo leidžiami šie pagrindiniai periodiniai leidiniai: *Vilnietis* (1921–1922 m.), *Rytų Lietuva* (1922–1923 m.), *Nepriklausomoji Lietuva* (1922–1923 m.), *Lietuvos rytai* (1923–1924 m.), *Vilniaus balsas* (1924–1925 m.), *Vilniaus aidas* (1925–1928 m.), *Pirmyn* (1927–1930 m.), *Vilniaus rytojus* (1928–1937 m.),

Vilniaus žodis (1929–1939 m.), *Lietuviškas baras* (1933–1939 m.).

¹⁶ M. Biržiška, *Vilniaus Golgota*, 2 leid., Vilnius: Mintis, 1992.

¹⁷ „Šv. Kazimiero d-jos dešimtmetis“, *Jaunimo draugas*, 1936, Nr. 3(124), p. 117.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

²⁰ *Švento Kazimiero draugijos jaunimui auklėti ir globoti įstatai*, Vilnius: Ruch spaustuvė, 1925, p. 8.

²¹ Lietuvių Šv. Kazimiero Draugijos jaunimui auklėti ir globoti valdybos 1925 m. lapkričio 22 d. posėdžio protokolas, LMA VB RS, f. 175, b. 437, d. 2, l. 199.

²² Lietuvių Šventojo Kazimiero Draugijos jaunimui auklėti ir globoti 1926 m. rugsėjo 5 d. visuotinio susirinkimo protokolas, ibid., b. 440, d. 2, l. 16.

²³ „Šv. Kazimiero d-jos dešimtmetis“, *Jaunimo draugas*, 1936, Nr. 3(124), p. 118.

²⁴ *Švento Kazimiero draugijos jaunimui auklėti ir globoti įstatai*, p. 3.

²⁵ Lietuvių Šventojo Kazimiero Draugijos jaunimui auklėti ir globoti įstatai, LCVA, f. 370, ap. 1, b. 4, l. 2.

²⁶ Žr. 23 nuorodą.

²⁷ Švento Kazimiero Draugijos jaunimui auklėti ir globoti įstatai, ibid., p. 3.

²⁸ Žr. 23 nuorodą.

²⁹ Lietuvių Šventojo Kazimiero Draugijos jaunimui auklėti ir globoti įstatai, LCVA, f. 370, ap. 1, b. 4, l. 3–4.

³⁰ Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos 1931 m. kovo 26 d. laiškas Mykolui Tiujunėliui, LMA VB RS, f. 175, b. 441, d. 3, l. 193; Antakmenės kaimo mokytojos C. Gurskaitės laiškas Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybai, ibid., b. 554, l. 20; Šv. Kazimiero d-jos Antakmenės skyriaus 1935 m. rugpjūčio 21 d. raštas Švenčionių aps. storastijai, ibid., b. 554, l. 11; Šv. Kazimiero d-jos Balaveckų skyriaus 1936 m. sausio 21 d. pranešimas Centro valdybai, ibid., b. 67, d. 1, l. 46; Šv. Kazimiero d-jos Bartelių skyriaus 1928 m. rugpjūčio 12 d. steigiamojo susirinkimo protokolas, ibid., b. 300, l. 18; Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos 1928 m. rugpjūčio 3 d. pranešimas Vilkaviškio storastai apie Bartelių skyriaus įteigimą, ibid., l. 17; Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos 1928 m. rugpjūčio 3 d. pranešimas Juozui Tūbiniui, ibid., l. 15.

³¹ Lietuvių Šventojo Kazimiero Draugijos jaunimui auklėti ir globoti įstatai, LCVA, f. 370, ap. 1, b. 4, l. 3–4.

- ³² G. Ereminas, op. cit., p. 87.
- ³³ B. Makauskas, op. cit., p. 104.
- ³⁴ Šv. Kazimiero d-jos skyrių registracijos knyga, LMA VB RS, f. 175, b. 594, d. 1–2.
- ³⁵ „Šv. Kazimiero d-jos dešimtmetis“, *Jaunimo draugas*, 1936, Nr. 3(124), p. 116–119.
- ³⁶ Šv. Kazimiero d-jos nuo 1935 m. gruodžio 20 d. iki 1936 m. gruodžio 20 d. uždaryti skyriai ir skaityklos, LMA VB RS, f. 175, b. 437, d. 1, l. 20.
- ³⁷ J. P. Murka, „Lietuviai Vilniaus krašte“, *Mokslo Lietuva*, Nr. 10(520), p. 8, 9; To paties, „Lietuviai Vilniaus krašte“ (2), *ibid.*, Nr. 12(522), p. 8, 9.
- ³⁸ Šv. Kazimiero d-jos Andrikavo skyriaus susirinkimo ir vizitacijos protokolas, LMA VB RS, f. 175, b. 550, l. 9.
- ³⁹ Šv. Kazimiero d-jos Antagavės skyriaus 1934 m. rugpjūčio 14 d. susirinkimo ir vizitacijos protokolas, *ibid.*, b. 551, l. 43.
- ⁴⁰ Šv. Kazimiero d-jos Balaveckų skyriaus 1935 m. balandžio 5 d. aplankymo pranešimas, *ibid.*, b. 67, d. 1, l. 27–28.
- ⁴¹ Šv. Kazimiero d-jos Antanų skyriaus 1930 m. gruodžio 30 d. susirinkimo ir vizitacijos protokolas, *ibid.*, b. 555, l. 3.
- ⁴² Šv. Kazimiero d-jos skaitytų paskaitų tekstai, *ibid.*, b. 592, d. 1, l. 1–156.
- ⁴³ Lietuvos švietimo d-jos „Rytas“ Marijampolės skaityklos vedėjo G. Jankausko 1934 m. gruodžio 5 d. pranešimas Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybai, *ibid.*, b. 361, l. 29.
- ⁴⁴ Šv. Kazimiero d-jos Strižiūnų skyriaus prašymas Šv. Kazimiero d-jos moterų skyriui, *ibid.*, b. 603, l. 8; Šv. Kazimiero d-jos Čižiūnų skyriaus 1935 m. kovo 29 d. aplankymo protokolas, *ibid.*, b. 119, d. 1, l. 4.
- ⁴⁵ Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos 1929 m. lapkričio 18 d. raštas Vidugirių skyriui, LCVA, f. 370, ap. 1, b. 4, l. 12.
- ⁴⁶ Šv. Kazimiero d-jos Astraviškių skyriaus 1927–1936 m. veiklos duomenys, LMA VB RS, f. 175, b. 558, d. 2, l. 11; Šv. Kazimiero d-jos Dargužių skyriaus 1932–1935 m. veiklos dokumentai, LCVA, f. 370, ap. 1, b. 1, l. 1–14; Šv. Kazimiero d-jos Lynažerio skyriaus 1933–1936 m. veiklos dokumentai, *ibid.*, b. 6, l. 1–14; Šv. Kazimiero d-jos Papiškių skyriaus 1934–1935 m. veiklos dokumentai, *ibid.*, b. 10, l. 6–13; Šv. Kazimiero d-jos Žiūrių skyriaus 1934–1936 m. veiklos dokumentai, *ibid.*, b. 5, l. 1–32; Šv. Kazimiero d-jos Abolykščių skyriaus 1932–1936 m. veiklos dokumentai, LMA VB RS, f. 175, b. 558, d. 2, l. 1–11; Šv. Kazimiero d-jos Barčių skyriaus 1927–1936 m. veiklos dokumentai, LCVA, f. 370, ap. 1, b. 3, l. 1–57; Šv. Kazimiero d-jos Antalgės skyriaus 1929–1936 m. veiklos dokumentai, LMA VB RS, f. 175, b. 553, l. 1–15; Šv. Kazimiero d-jos Aradnykų skyriaus 1930–1932 m. veiklos dokumentai, *ibid.*, b. 557, l. 1–9.
- ⁴⁷ Šv. Kazimiero d-jos Aučinų skyriaus 1930 m. sausio 12 d. susirinkimo ir vizitacijos protokolas, *ibid.*, b. 559, l. 9.
- ⁴⁸ Šv. Kazimiero d-jos Barčių skyriaus susirinkimų protokolų knyga 1928–1936 m., LCVA, f. 370, ap. 1, b. 3, l. 1–57.
- ⁴⁹ „Šv. Kazimiero d-jos dešimtmetis“, *Jaunimo draugas*, 1936, Nr. 3(124), p. 119.
- ⁵⁰ Šv. Kazimiero d-jos 1935 m. veiklos apžvalga, LMA VB RS, f. 175, b. 437, d. 2, l. 213–214.
- ⁵¹ Žr. 49 nuorodą.
- ⁵² Šv. Kazimiero d-jos Antalgės skyriaus 1934 m. rugpjūčio 16 d. pranešimas apie veiklą ir būklę, LMA VB RS, f. 175, b. 553, l. 1–2; Šv. Kazimiero d-jos Barčių skyriaus pirmininko 1934 m. liepos 26 d. prašymas Centro valdybai, *ibid.*, b. 66, l. 14; Šv. Kazimiero d-jos Andrikavo skyriaus aplankymo protokolas, *ibid.*, b. 550, l. 18.
- ⁵³ Draugijos užsienio lietuviams remti 1934 m. lapkričio 3 d. laiškas Šv. Kazimiero d-jai, *ibid.*, b. 441, d. 1, l. 13.
- ⁵⁴ Draugijos užsienio lietuviams remti 1934 m. lapkričio 20 d. raštas, *ibid.*, l. 47.
- ⁵⁵ Šv. Kazimiero d-jos Bubelių skyriaus prašymas Centro valdybai, *ibid.*, b. 107, l. 13.
- ⁵⁶ Seinų apylinkės Šv. Kazimiero d-jos skyrių 1932 m. balandžio 21 d. prašymas Centro valdybai, *ibid.*, d. 2, l. 48.
- ⁵⁷ Šv. Kazimiero d-jos narės E. Taukūnaitės 1931 m. rugpjūčio 19 d. pranešimas Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybai, *ibid.*, d. 2, l. 151.
- ⁵⁸ Šv. Kazimiero d-jos Švenčionėlių skyriaus valdybos 1933 m. sausio 28 d. posėdžio protokolas, *ibid.*, b. 592, d. 3, l. 3.
- ⁵⁹ Šv. Kazimiero d-jos 1935 m. veiklos apžvalga, *ibid.*, b. 437, d. 2, l. 213–214.
- ⁶⁰ Šv. Kazimiero d-jos uždarytos skaityklos ir skyriai nuo 1935 m. gruodžio 20 d. iki 1936 m. gruodžio 20 d., *ibid.*, d. 1, l. 25.
- ⁶¹ Šv. Kazimiero d-jos 1935 m. veiklos apžvalga, *ibid.*, d. 2, l. 211.
- ⁶² Šv. Kazimiero d-jos Belusiškės vaikų darželio auklėtojos pranešimas Centro valdybai, *ibid.*, b. 492, l. 9.
- ⁶³ Šv. Kazimiero d-jos moterų skyriaus protokolų knyga. Lietuvių katalikių moterų skyriaus

prie Šv. Kazimiero d-jos 1933 m. gruodžio 28 d. steigiamojo susirinkimo protokolas, *ibid.*, b. 604, l. 2.

⁶⁴ Šv. Kazimiero d-jos moterų skyriaus valdybos 1934 m. sausio 3 d. posėdžio protokolas, *ibid.*, l. 3.

⁶⁵ „Moters veikla“, *Jaunimo draugas*, 1936, Nr. 1(121), p. 37.

⁶⁶ Šv. Kazimiero d-jos moterų skyriaus valdybos 1934 m. vasario 14 d. posėdžio protokolas, LMA VB RS, f. 175, b. 604, l. 5; Šv. Kazimiero d-jos moterų skyriaus valdybos 1934 m. kovo 7 d. posėdžio protokolas, *ibid.*, l. 7; Šv. Kazimiero d-jos moterų skyriaus valdybos 1934 m. kovo 22 d. posėdžio protokolas, *ibid.*

⁶⁷ Šv. Kazimiero d-jos moterų skyriaus valdybos 1935 m. vasario 28 d. posėdžio protokolas, *ibid.*, l. 12.

⁶⁸ Šv. Kazimiero d-jos moterų skyriaus 1934 m., 1935 m. ir 1936 m. kasos knygos, *ibid.*, l. 82–86, 88–97, 99–112.

⁶⁹ Šv. Kazimiero d-jos moterų skyriaus valdybos 1934 m. vasario 2 d. posėdžio protokolas, *ibid.*, b. 604, l. 4.

⁷⁰ Šv. Kazimiero d-jos 1935 m. veiklos apžvalga, LMA VB RS, f. 175, b. 437, d. 2, l. 213–214.

⁷¹ G. Ereminas, *op. cit.*, p. 87, 112.

⁷² Šv. Kazimiero d-jos moterų skyriaus valdybos 1935 m. vasario 28 d. posėdžio protokolas, LMA VB RS, f. 175, b. 604, l. 2.

⁷³ Šv. Kazimiero d-jos 1935 m. veiklos apžvalga, *ibid.*, b. 437, d. 2, l. 213–214.

⁷⁴ Šv. Kazimiero d-jos darželio Miliūnuose būklė ir veikimas, LMA VB RS, f. 175, b. 496, l. 166.

⁷⁵ Šv. Kazimiero d-jos Padvarės vaikų darželio 1930–1933 m. korespondencija, *ibid.*, b. 236, l. 1–6.

⁷⁶ Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos 1932 m. spalio 20 d. raštas Breslavės aps. storastai, *ibid.*, b. 244, l. 3.

⁷⁷ Šv. Kazimiero d-jos Belusiškės vaikų darželio auklėtojų pranešimas Centro valdybai, *ibid.*, b. 492, l. 9.

⁷⁸ Šv. Kazimiero d-jos 1935 m. veiklos apžvalga, *ibid.*, b. 437, d. 2, l. 208–212.

⁷⁹ Lietuvių Šventojo Kazimiero Draugijos jaunimui auklėti ir globoti įstatai, LCVA, f. 370, ap. 1, b. 4, l. 2.

⁸⁰ Šv. Kazimiero d-jos Moskų skyriaus 1934 m. balandžio 9 d. visuotinio susirinkimo protokolas, *ibid.*, b. 2, l. 6; Šv. Kazimiero d-jos Antalgės skyriaus 1934 m. rugpjūčio 16 d. pranešimas apie veiklą ir būklę, LMA VB RS, f. 175, b. 553, l. 1–2; Šv. Kazimiero d-jos Abolykščių skyriaus 1935 m. pranešimas

Centro valdybai, *ibid.*, b. 562, l. 1; Šv. Kazimiero d-jos Antalgės skyriaus 1934 m. rugpjūčio 16 d. pranešimas apie veiklą ir būklę, *ibid.*, b. 553, l. 1–2.

⁸¹ Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos 1935 m. gegužės 24 d. raštas Rizgūnų skyriaus pirmininkui, *ibid.*, b. 441, d. 1, l. 38.

⁸² Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos 1935 m. balandžio 13 d. pranešimas Balaveckų skyriaus sekretoriui, *ibid.*, b. 67, d. 1, l. 4.

⁸³ Šv. Kazimiero d-jos Butrimonių skyriaus 1934 m. kovo 18 d. susirinkimo protokolas, *ibid.*, b. 111, d. 2, l. 3; Šv. Kazimiero d-jos Balaveckų skyriaus 1932 m. pranešimas Centro valdybai apie skyriaus veikimą ir būklę, *ibid.*, b. 67, d. 1, l. 36–37.

⁸⁴ Šv. Kazimiero d-jos Bieniūnų skyriaus 1929 m. sausio 3 d. susirinkimo protokolas, *ibid.*, b. 204, l. 21.

⁸⁵ Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos 1935 m. veiklos apžvalga, *ibid.*, b. 437, d. 2, l. 208–212.

⁸⁶ *Ibid.*, l. 213–214.

⁸⁷ Šv. Kazimiero d-jos Mockų skyriaus 1934 m. balandžio 9 d. visuotinio susirinkimo protokolas, LCVA, f. 370, ap. 1, b. 2, l. 6.

⁸⁸ Šv. Kazimiero d-jos Abolykščių skyriaus 1935 m. pranešimas Centro valdybai, LMA VB RS, f. 175, b. 562, l. 1.

⁸⁹ Šv. Kazimiero d-jos Butrimonių skyriaus 1932 m. balandžio 3 d. pranešimas Centro valdybai, *ibid.*, b. 111, d. 1, l. 30; Šv. Kazimiero d-jos Butrimonių skyriaus siuvėjų 1931 m. gruodžio mėn.–1932 m. vasario mėn. pranešimai Centro valdybai, *ibid.*, l. 38–32.

⁹⁰ Šv. Kazimiero d-jos paminklinio kryžiaus brėžiniai, *ibid.*, b. 269, d. 1, l. 1.

⁹¹ Šv. Kazimiero d-jos Barčių skyriaus 1933 m. birželio 6 d. kreipimasis į Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybą, *ibid.*, b. 66, l. 16.

⁹² Šv. Kazimiero d-jos Bucvodonių skyriaus 1929 m. vasario 15 d. vizitacijos protokolas, *ibid.*, b. 198, l. 16.

⁹³ G. Ereminas, *op. cit.*, p. 86–118.

⁹⁴ „Šv. Kazimiero d-jos dešimtmetis“, *Jaunimo draugas*, 1936, Nr. 3(124), p. 119.

⁹⁵ Šv. Kazimiero d-jos Vainių skyriaus 1934 m. birželio 6 d. pranešimas draugijos Centro valdybai, LMA VB RS, f. 175, b. 441, d. 1, l. 7.

⁹⁶ Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos 1933 m. rugsėjo 5 d. raštas Ožkinių skyriaus valdybai, *ibid.*, b. 211, l. 22.

⁹⁷ Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos 1932 m. sausio 10 d. raštas Beržininkų skyriaus pirmininkui Feliksui Garlai, *ibid.*, b. 302, l. 23.

⁹⁸ Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos 1933 m. rugsėjo 5 d. raštas Ožkinių skyriaus valdybai, *ibid.*, b. 211, l. 22.

⁹⁹ Karolio Čiučiurkos 1932 m. rugpjūčio 9 d. prašymas Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybai, *ibid.*, b. 441, d. 2, l. 65; Vinco Petkūno 1931 m. rugsėjo 10 d. prašymas Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybai, *ibid.*, l. 9.

¹⁰⁰ Alfonso Miliušo ir Vinco Valiukevičiaus prašymas Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybai, *ibid.*, l. 68.

¹⁰¹ Prano Sniliausčiaus 1934 m. rugpjūčio 4 d. prašymas Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybai, *ibid.*, l. 14.

¹⁰² Alberto Karinilavičiaus 1936 m. birželio 5 d. prašymas Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybai, *ibid.*, l. 26; Alberto Karnilovičiaus prašymas Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybai, *ibid.*, d. 1, l. 8.

¹⁰³ Lietuvių Šv. Kazimiero d-jos pirmininko kun. Antano Viskanto liudijimas, *ibid.*, d. 2, l. 28.

¹⁰⁴ Šv. Kazimiero d-jos moterų skyriaus valdybos 1934 m. vasario 14 d. posėdžio protokolas, *ibid.*, b. 604, l. 5; Šv. Kazimiero d-jos moterų skyriaus valdybos 1934 m. kovo 7 d. posėdžio protokolas, *ibid.*, l. 7; Šv. Kazimiero d-jos moterų skyriaus valdybos 1934 m. kovo 22 d. posėdžio protokolas, *ibid.*

¹⁰⁵ Šv. Kazimiero d-jos moterų skyriaus valdybos 1935 m. vasario 28 d. posėdžio protokolas, *ibid.*, l. 12.

¹⁰⁶ Vlado Pilypavičiaus 1936 m. rugsėjo 21 d. ir Dominykos Kulišaitės 1932 m. gegužės 30 d. prašymai Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybai, *ibid.*, b. 441, d. 2, l. 15, 47.

¹⁰⁷ Vaclovo Ragniaus 1929 m. birželio 12 d. prašymas Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybai, *ibid.*, l. 64.

¹⁰⁸ Karolio Čiučiurkos 1930–1935 m. susirašinėjimas su Šv. Kazimiero d-jos Centro valdyba, *ibid.*, b. 362, l. 1–47.

¹⁰⁹ Nukentėjusių nuo gaisro Ksavero Sabrausko, Paulinos Cybulskaitės, Jono Girdžiūšo ir Stanislovo Cybulsko iš Tumelėnų sodžiaus prašymas Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybai, *ibid.*, b. 441, d. 2, l. 21.

¹¹⁰ Lietuvių švietimo d-jos „Rytas“ Marijampolės skaityklos vedėjo G. Jankausko 1934 m. gruodžio 5 d. pranešimas Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybai, *ibid.*, b. 361, l. 29.

¹¹¹ Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos raštas Gilviniškės skyriaus valdybai, *ibid.*, b. 441, d. 1, l. 41.

¹¹² Lietuvių katalikų jaunimo sąjungos „Pavasaris“ Centro valdybos 1932 m. birželio 23 d. raštas Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybai, *ibid.*, d. 2, l. 66.

¹¹³ Lietuvių katalikų jaunimo federacijos „Pavasaris“ vyriausiosios valdybos 1936 m. vasario 28 d. sveikinimas Šv. Kazimiero d-jai, *ibid.*, b. 61, d. 1, l. 38.

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos Kaišiadorių vyskupo 1936 m. vasario 29 d. sveikinimas Šv. Kazimiero d-jai, *ibid.*, l. 44.

¹¹⁵ Lietuvių tautinės jaunuomenės Jaunosios Lietuvos Sąjungos vyriausiosios vadovybės 1936 m. vasario 29 d. sveikinimas Šv. Kazimiero d-jai, *ibid.*, l. 39; Lietuvių sanitarinės pagalbos draugijos 1936 m. sveikinimas Šv. Kazimiero d-jai, *ibid.*, l. 42; „Jaunosios kartos“ redaktoriaus Prano Razmos 1936 m. vasario 29 d. sveikinimas Šv. Kazimiero d-jai, *ibid.*, l. 45.

¹¹⁶ Lietuvių mokytojų sąjungos Švenčionių valdybos 1935 m. kovo 4 d. sveikinimas Šv. Kazimiero d-jai, *ibid.*, l. 59.

¹¹⁷ Šv. Kazimiero d-jos pirmininko kun. A. Viskanto 1932 m. sausio 22 d. raštas K. Stašui, *ibid.*, b. 441, d. 3, l. 212.

¹¹⁸ A. Gasiulytė, „Lietuvos studentų sąjunga Stepono Batoro universitete“, L. Noreikaitė, Ž. Švedkauskas, *Lietuvių studentų korporacijos tarpukariu*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 2013, p. 103–107.

¹¹⁹ G. Ereminas, *op. cit.*, p. 86–118.

¹²⁰ Šv. Kazimiero d-jos pirmininko kun. A. Viskanto 1931 m. rugsėjo 17 d. raštas Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkui kun. P. Kraujaliui, *ibid.*, b. 441, d. 2, l. 165; A. Viskanto raštas kun. P. Kraujaliui, *ibid.*, b. 636, l. 1.

¹²¹ Šv. Kazimiero d-jos Barčių skyriaus pirmininko Antano Jurgeliono 1934 m. liepos 26 d. prašymas Centro valdybai, *ibid.*, b. 66, l. 14; Šv. Kazimiero d-jos 1935 m. veiklos apžvalga, *ibid.*, b. 437, d. 2, l. 213–214.

¹²² Šv. Kazimiero d-jos pirmininko kun. A. Viskanto 1931 m. sausio 28 d. raštas Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ valdybai Švenčionyse, *ibid.*, b. 441, d. 3, l. 205.

¹²³ Šv. Kazimiero d-jos ir „Ryto“ d-jos Švenčionių aps. skyrių prašymas Vilniaus lietuvių laikinajam komitetui, *ibid.*, b. 592, d. 1, l. 36.

¹²⁴ Šv. Kazimiero d-jos Eržveto skyriaus 1934 m. rugpjūčio 15 d. prašymas Centro valdybai, *ibid.*, b. 441, d. 1, l. 136.

¹²⁵ Šv. Kazimiero d-jos Aidukų skyriaus 1935 m. liepos 27 d. aplankymo protokolas, *ibid.*, b. 548, l. 1.

¹²⁶ Šv. Kazimiero d-jos Aradnikų skyriaus 1931 m. spalio 26 d. susirinkimo ir vizitacijos protokolas, *ibid.*, b. 557, l. 18.

¹²⁷ Šv. Kazimiero d-jos Aidukų skyriaus 1935 m. kovo 24 d. aplankymo protokolas, *ibid.*, b. 548, l. 2.

¹²⁸ Šv. Kazimiero d-jos Benekainių skyriaus 1929 m. lapkričio 24 d. susirinkimo ir vizitacijos protokolas, *ibid.*, b. 304, l. 7; Šv. Kazimiero d-jos Antagavės skyriaus 1935 m. gegužės 24 d. vizitavimo protokolas, *ibid.*, b. 551, l. 42.

¹²⁹ Šv. Kazimiero d-jos Aučinos skyriaus 1934 m. gruodžio 20 d. aplankymo pranešimas, *ibid.*, b. 559, l. 6.

¹³⁰ Šv. Kazimiero d-jos Antagavės skyriaus 1933 m. lapkričio 26 d. aplankymo protokolas, *ibid.*, b. 551, l. 47.

¹³¹ Šv. Kazimiero d-jos Antalgės skyriaus 1935 m. balandžio 5 d. aplankymo protokolas, *ibid.*, b. 553, l. 48.

¹³² Šv. Kazimiero d-jos Bartelių skyriaus 1931 m. kovo 4 d. aplankymo protokolas, *ibid.*, b. 300, l. 4.

¹³³ Šv. Kazimiero d-jos Bobėnų skyriaus 1934 m. rugpjūčio 15 d. steigiamojo susirinkimo protokolas, *ibid.*, b. 106, l. 10.

¹³⁴ Šv. Kazimiero d-jos Eržveto skyriaus 1935 m. sausio 6 d. pranešimas Centro valdybai, *ibid.*, b. 441, d. 1, l. 11; Antalgės skyriaus 1934 m. rugpjūčio 16 d. pranešimas Centro valdybai, *ibid.*, b. 553, l. 1–2; Aučinių skyriaus 1930 m. sausio 12 d. susirinkimo ir vizitacijos protokolas, *ibid.*, b. 559, l. 9.

¹³⁵ Šv. Kazimiero d-jos Antakmenės skyriaus 1929 m. gegužės 11 d. vizitavimo protokolas, *ibid.*, b. 554, l. 2.

¹³⁶ Šv. Kazimiero d-jos Aradnikų skyriaus 1931 m. spalio 26 d. susirinkimo ir vizitacijos protokolas, *ibid.*, b. 557, l. 18

¹³⁷ Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos 1931 m. gegužės 4 d. raštas Naujadvario skyriaus pirmininkui, LMA VB RS, f. 175, b. 504, d. 1, l. 51.

¹³⁸ Šv. Kazimiero d-jos orkestro vedėjo Juliaus Siniaus 1931 m. užrašytos lietuvių liaudies dainos, *ibid.*, b. 592, d. 2, l. 1–49; Juliaus Raštikio 1935 m. rugsėjo 19 d. prašymas Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybai, *ibid.*, b. 441, d. 1, l. 17.

¹³⁹ Šv. Kazimiero d-jos Bilių skyriaus 1928 m. rugpjūčio 8 d. prašymas Centro valdybai, *ibid.*, b. 102, l. 42.

¹⁴⁰ Šv. Kazimiero d-jos Astraviškės skyriaus pirmininko Jaronimo Cicinės 1935 m. sausio 15 d. pareiškimas Centro valdybai, *ibid.*, b. 558 d. 2, l. 37; Barčių skyriaus 1935 m. vasario 26–27 d. aplankymo protokolas, *ibid.*, b. 66, l. 8.

¹⁴¹ Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos 1935 m. sausio 30 d. raštas Astraviškio skyriaus valdybai, *ibid.*, b. 558, d. 2, l. 8.

¹⁴² Šv. Kazimiero d-jos Centro valdybos 1935 m. veiklos apžvalga, *ibid.*, b. 437, d. 2, l. 213–214; B. Makauskas, *op. cit.*, p. 103.

Mindaugas Sereičikas

ACTIVITIES OF ST CASIMIR'S SOCIETY FOR EDUCATION AND CARE OF YOUNG PEOPLE IN VILNIUS DISTRICT (1925–1936)

Summary

The article analyses the activities and their scope of St Casimir's Society for Education and Care of Young People in Polish-occupied Vilnius and Vilnius District between 1925 and 1936. The society that was based on national and Catholic values was established in Vilnius in 1925 under very difficult conditions. Its goal was to foster and promote self-education of young people of Lithuania.

To implement this goal the society established departments in the regions and organised there educational activities. Various educational events and public lectures were often held, while lectures promoting national self-awareness were most popular. Then came small libraries opened in most of the society's department, which were an

important means of self-education. The scope of the spread and implementation of other measures introduced by the society (reading-rooms, kindergartens, various circles) was limited. According to the extent of the network of St Casimir's Society departments and the implementation of the measures taken, the most active were those in the counties of Švenčioniai and Vilnius–Trakai, while the least active were in Gardinas and Ašmena counties. In the activities of the society its instructors who were assigned the control of the departments played an important role: they ensured information exchange between the society's leadership and its regional departments and performed educational activities that were particularly popular.